ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ

ਅਪ੍ਰੈਲ 2011

ਆਨਰੇਰੀ ਸੰਪਾਦਕ
ਡਾ. ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ

ਮੁੱਲ 15/-

ਅਵਲ ਅਲਹ ਨੂਰ ਉਪਾਇਆ

ਦਸੋ ਹਿੰਦੂਓ, ਮੋਮਨੋ, ਸਿੱਖ ਵੀਰੋ,
ਚੌਥੇ ਪੁੱਛਦਾ ਮੈਂ ਇਸਾਈਆਂ ਨੂੰ।

ਕਾਹਨੂੰ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਪਏ ਰਚਦੇ ਓ,
ਕਾਹਨੂੰ ਝੱਲਦੇ ਓ ਚੋਟਾਂ ਲਾਈਆਂ ਨੂੰ।

ਰਾਹ ਇਕੋ ਹੈ ਸਭ ਦੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ,
ਕਿਉਂ ਖਿੱਝਦੇ ਦੇਖਕੇ ਭਾਈਆਂ ਨੂੰ।

ਇਹ ਕੋਈ ਯੋਗ ਨਾ ਕੰਮ ਮੁਸਾਫ਼ਰਾਂ ਦਾ,
ਰਾਹ ਪ੍ਰਦੇਸ ਅੰਦਰ ਲੰਘਣਾ ਰਾਹੀਆਂ ਨੂੰ।

ਇੱਕੋ ਦੇਸ ਜਾਣਾ, ਇੱਕੋ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਣਾ,
ਇਕੋ ਸ਼ਾਹ ਸੁਲਤਾਨ ਬਲਬੀਰ ਸਾਡਾ।

ਚਾਰੇ ਪੁਜਣਗੇ ਰਾਹੀਂ ਨਿਸ਼ਾਨ ਇੱਕੋ,
ਰੂਪਾਂ ਚੌਹਾਂ ਵਿਚ ਦਿਸਦਾ ਪੀਰ ਸਾਡਾ।

ਪੁਸਤਕ -ਗੁੱਝੀਆਂ ਰਮਜ਼ਾਂ : ਕਵੀ ਸੁਰਗਵਾਸੀ ਸੰਤ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ

ਸੰਪਾਦਕ (ਆਨਰੇਰੀ)
ਡਾ. ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ
ਐਮ.ਏ. (ਸੰਗੀਤ, ਪੰਜਾਬੀ, ਧਾਰਮਿਕ ਅਧਿਐਨ), ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ
ਸਹਿਯੋਗੀ
ਸ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ▲ ਸ. ਉੱਤਮ ਸਿੰਘ
ਆਨਰੇਰੀ ਸਲਾਹਕਾਰ
ਸ: ਹਰਚੰਦਨ ਸਿੰਘ

▲ ਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਵਿਚਾਰ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਾਦਕ ਜਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਟ੍ਰਸਟ ਦਾ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

▲ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ' ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਪੱਤਰ ਨੰ: ੪/੮/੯੦ ਮਿਤੀ ੨੦/੨/੯੧ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਜ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਹੈ।

▲ Donations are eligible for relief u/s 80 G of Income-Tax Act, 1961 (43 of 1961) vide CIT/-I/ CHD/ Tech./ 80-G/ 2008-939 dated 19-05-2008 valid upto 31/03/2012

ਚੰਦੇ ਦਾ ਵੇਰਵਾ

▲ ਦੇਸ਼: ਇਕ ਕਾਪੀ 15 ਰੁ., ਸਲਾਨਾ 150 ਰੁ. ਜੀਵਨ ਮੈਂਬਰ 1500 ਰੁ.

▲ ਵਿਦੇਸ਼: ਸਲਾਨਾ 30 £, ਜੀਵਨ ਮੈਂਬਰ 300 £

▲ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ' ਲਈ ਡਰਾਫਟ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਟ੍ਰਸਟ' ਦੇ ਨਾਮ ਹੀ ਭੇਜੇ ਜਾਣ ਜੀ। ਜਾਂ State Bank of Patiala ਵਿਚ Amrit Kirtan Trust A/c 65079603302 ਵਿਚ ਸਿੱਧਾ ਜਮਾਂ ਕਰਾ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰੋ ਜੀ

ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਅਤੇ ਰਚਨਾਵਾਂ ਭੇਜਣ ਲਈ ਪਤਾ
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਟ੍ਰਸਟ (ਰਜਿ.)
422, ਸੈਕਟਰ 15-ਏ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ 160 015
ਫੋਨ : 0172-2772660, 098140 53630
e-mail: drjagirsingh@gmail.com
Website : www.amritkirtan.com, www.gurshabad.com

ਡਾ. ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰਧਾਨ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਟ੍ਰਸਟ' ਨੇ ਸਿਰਜਣਾ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼ ਅਤੇ ਸਟੇਸ਼ਨਰਜ਼, ਐਸ. ਸੀ. ਐਫ. 107, ਫੇਜ਼-7, ਮੁਹਾਲੀ ਤੋਂ ਛਪਵਾ ਕੇ 422, ਸੈਕਟਰ 15-ਏ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ।

Type Setting & Designed by :
Rajpreet Singh Khural - 9915545084

ਇਸ ਅੰਕ ਵਿਚ

ਮਿਤ੍ਰ ਅਸਾਡੜੇ ਸੇਈ 4

ਕਰਉ ਬੇਨੰਤੀਆ - ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਤੇ ਵਧਾਈਆਂ 5

ਰਬਾਬੀ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਸੰਮੇਲਨ : ਤੀਸਰਾ ਆਯੋਜਨ
ਡਾ. ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ 6

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਰਜ ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਭਾਵ ਜੁਗਤ
ਸੁਨੀਤਾ ਰਾਣੀ 9

Music: An Intrinsic Talent
Narendra Kaur 15

Folk Singing Style of Gurmat Sangeet Tradition
An Analytical Study
Miss Swarleen (Kaur) 18

ਸੁਰ ਲਿਪੀ - ਰਾਗ ਸਾਰੰਗ
ਜਬਰਜੰਗ ਸਿੰਘ 25

ਸੁਰ ਲਿਪੀ ਦੇ ਅਰਥ 26

Please forward your e-mail id at drjagirsingh@gmail.com

✉ ਮਿਤ੍ਰ ਅਸਾਡੜੇ ਸੇਈ

ਪਿਛਲੇ ਅੰਕ ਵਿਚ **ਸਫਲ ਤਿਨਾ ਕੇ ਕਾਮਾ** ਪੜ੍ਹਕੇ ਬੀਬੀ ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ ਖਾਲਸਾ ਦੀ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ। (ਸੁਰਗਵਾਸੀ ਬੀਬੀ ਜਸਬੀਰ ਕੌਰਜ ਜੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਦੇਣ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਦਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ ਸੰਗੀਤ ਜਗਤ ਨੂੰ ਨਾ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਘਾਟਾ ਪਿਆ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੇ ਜਾਣ ਨਾਲ) ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਚਿਤਰਕਾਲ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਲੇਖ ਵੱਲੋਂ ਜਗਤਾਰਜੀਤ, ਭਾਈ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਰਤਨ ਦਾ ਰਾਤ ਰੁੱਤ ਲੇਖ ਬਸੰਤ ਪੰਚਮੀ ਦੇ ਸ਼ੁਭ ਅਵਸਰ ਤੇ 'ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਬਸੰਤ ਦੀ ਕੀਰਤਨ ਮਰਿਆਦਾ ਦਾ ਲੇਖ ਵਧੀਆ ਸਨ। ਡਾ. ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਲੇਖਣੀ ਬੜੀ ਕਮਾਲ ਦੀ ਹੈ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਉਹ ਲਫਜ਼ ਨਹੀਂ ਜਿਹਨਾਂ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਤਾਰੀਫ ਕਰ ਸਕਾਂ।

ਪ੍ਰੋ: ਐੱਮ. ਐੱਸ. ਸਚਦੇਵਾ, ਇੰਡੀਅਨ ਮਿਊਜ਼ਿਕ ਅਕੈਡਮੀ, ਨੇੜੇ ਬਸ ਸਟੈਂਡ, ਅਬੋਹਰ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ

ਆਪ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਫਰਵਰੀ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਮਸਤਾਨਾ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਕੁੱਲ ਮਿਲਿਆ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਪੱਤਰ, ਕਰੋ ਬੇਨੰਤੀਆ ਡਾ. ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅਨਮੋਲ ਵਿਚਾਰ ਬੇਹੱਦ ਪਸੰਦ ਆਏ। ਰਾਗ ਰੁੱਤ ਕਵਿਤਾ ਅਤੇ ਰਾਗ ਦੀਪਕ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੱਲੋਂ ਸ. ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਰਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਵਿਰਾਸਤ ਲੇਖ ਵੱਲੋਂ ਡਾ. ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਸਨ। ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਰਬਾਬੀ ਦੀ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ ਦੇਣ ਵੱਲੋਂ ਲੇਖ ਡਾ. ਜਸਵੀਰ ਕੌਰ, ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਆਨਲਾਈਨ ਸਕੋਪ ਆਫ ਮਿਊਜ਼ਿਕ ਲੇਖ ਵੱਲੋਂ ਨਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਲੈਕਚਰਾਰ ਇਨ ਮਿਊਜ਼ਿਕ (ਵੀ) ਆਰੀਆ ਕਾਲਜ ਕਾਲਿਜ ਪਠਾਨਕੋਟ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਬਾਰੇ ਰਿਪੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਡਾ. ਕਮਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਰਾਗ ਬਸੰਤ ਦੀ ਬੰਧਸ਼ ਵੱਲੋਂ ਨਰਿੰਕਰ ਕੌਰ ਅਤੇ ਬੰਧਸ਼ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਅਤੇ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਆਨਲਾਈਨ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਆਦਿਕ ਬੇਹੱਦ ਪਸੰਦ ਆਈ।

ਸੰਤ ਮੁਕੰਦ ਸਿੰਘ ਮਿਊਜ਼ਿਕ ਮਾਸਟਰ ਅਤੇ ਰਾਗੀ ਮਾਰਫਤ ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਰਣਜੀਤ ਮੋਟਰ ਸਟੋਰ, ਸਾਹਮਣੇ ਜਸਵੰਤ ਸਿਨੇਮਾ ਜੀ. ਟੀ. ਰੋਡ,
ਮਲੋਟ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੁਕਤਸਰ

ਮਾਰਚ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਮਿਲਿਆ। ਇਸ ਵਿਚ ਬੀਬੀ ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਬਾਰੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ। ਬੀਬੀ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪ੍ਰਸਾਰ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਯਤਨ ਕੀਤੇ। ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਸੀ।ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਬਖਸ਼ੇ ਅਤੇ ਪਿੱਛੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਭਾਣਾ ਮੰਨਣ ਦਾ ਬਲ ਬਖਸ਼ੇ। ਜਗਤਾਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੇਖ ਭਾਈ ਘਨਈਆ ਚਿਤਰਕਾਰ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਇਕ ਵਿਲੱਖਣ ਲੇਖ ਸੀ। ਇਸ ਲੇਖ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਘਨੁਈਆ ਦਾ ਚਿਤਰ ਬਣਾਉਣ ਸੰਬੰਧੀ ਸੇਵਾਪੰਥੀ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗੁਣਿਆਣਾ ਮੰਡੀ ਵਿਖੇ ਸਥਾਪਿਤ ਸੇਵਾਪੰਥੀ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਦੇਣਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋ: ਮੰਗਤ ਸਿੰਘ ਮਸਤਾਨਾ, ਅਰਾਧਨਾ ਮਿਊਜ਼ਿਕ ਅਕੈਡਮੀ ਕੇਅਰ ਆਫ ਸੰਗਮ ਰੇਡੀਓ ਅਤੇ ਟੀ. ਵੀ. ਕਾਲਿਜ
ਜੀ. ਟੀ. ਰੋਡ, ਮਲੋਟ, ਫੋਨ : 9463782514

ਕਰਉ ਬੇਨੰਤੀਆ

ਰਬਾਬੀ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਸੰਮੇਲਨ
ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਤੇ ਵਧਾਈਆਂ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਲੱਖਣ ਸੰਗੀਤਧਾਰਾ ਦਾ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ- **ਅਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਮਰਦਾਨਾ ਮਿਰਾਸੀ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਆਣ ਮਿਲਿਆ ਸੋ ਤਦ ਲੋਕ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਜਾਰਤ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਮਰਦਾਨੇ ਕਹਿਆ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਜੇ ਤੂੰ ਚਲੇਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਜਾਤ੍ਰਾ ਕਰ ਆਈਏ। ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਜੇ ਤੂੰ ਅਸਾਡੇ ਨਾਲ ਪੱਕੀ ਰਿਫਾਕਤ ਕਰੇਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਜਾਈਏ, ਤਾਂ ਉਸ ਆਖਿਆ ਜਿ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਕੁਟੰਬੀਆਂ ਦੀ ਖਬਰ ਲਵੇਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਰਿਫਾਕਤ ਕਰਦਾ। ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਕਹਿਆ ਰਾਗ ਤੂੰ ਜਿਹੜਾ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ ਸੋ ਇਹੋ ਸ਼ਬਦ ਪਾਇਕੇ ਨਿਹਕਾਮ ਹੋ ਕੇ ਗਾਵੇਂਗਾ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਪਰਲੋਕ ਸਿਧ ਹੋਵੇਗਾ। ਤੇ ਇਹੋ ਸ਼ਬਦ ਤੇਰੇ ਵੰਸ ਵਾਲੇ ਗਾਵਨਗੇ ਤਾਂ ਉਨਕਾ ਵਿਵਹਾਰ ਸਿਧ ਹੋਵੇਗਾ।** (ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਪਰੰਪਰਾ, ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਪੰਨਾ 332-333)

ਇਸ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਜਿੱਥੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ ਉਥੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਸੰਗੀਤਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਾਣ-ਸਨਮਾਣ ਦੇਣ ਦੀ ਪਿਰਤ ਵੀ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋਈ। ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿਭਾਗ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਚੇਅਰ ਵੱਲੋਂ ਕੁਝ ਇਸੇ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਰਬਾਬੀ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਸੰਮੇਲਨ ਕਰਵਾਉਂਦਿਆਂ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸੰਗੀਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨ ਦੇਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸੰਮੇਲਨਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਸੰਗੀਤ ਰਤਨ ਅਵਾਰਡ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਾਲ ਇਹ ਐਵਾਰਡ ਸਿੰਘ ਬੰਧੂ ਸ: ਤੇਜਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਐਵਾਰਡ ਸਿੰਘ ਬੰਧੂ ਸ: ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਪੰਡਿਤ ਯਸ਼ਪਾਲ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਅਕੈਡਮੀ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ, ਬੀਬੀ ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ ਖਾਲਸਾ, ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਫੈਲੋਸ਼ਿਪ ਭੇਟ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਈ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸਿੰਘ ਬੰਧੂ ਸ: ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਫੈਲੋਸ਼ਿਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਟਰਸਟ ਵੱਲੋਂ ਸਨਮਾਨਤ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਿਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਡਾ. ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਤੇ ਡਾ. ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਅਤੇ ਮੁਖੀ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਮਹਾਨ ਸਮਾਗਮ ਰਚਦਿਆਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੰਗੀਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਤ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਇਕ ਅਖਬਾਰੀ ਖਬਰ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਆਨੰਦ ਨਾਮਕ ਇਕ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਦੋ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁਲੱਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਆਸ ਹੈ ਇਹ ਸੰਸਥਾ ਵੀ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਕਰਨ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰੇਗੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਕਦੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਸਰਗਰਮ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਰਹਿਮਤ ਦੀ ਵਰਖਾ ਹੋਵੇਗੀ।

ਅਸੀਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ 1989 ਵਿਚ **ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਟਰਸਟ** ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ ਨਾਲ **ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ** ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾ ਆਰੰਭ ਹੋਈ। ਸਕੂਲ ਪੱਧਰ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਲਾਗੂ ਹੋਇਆ। ਡਾ. ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਣਥੱਕ ਯਤਨਾਂ ਸਦਕਾ ਇਹ ਵਿਸ਼ਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਚ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਕੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਵਿਲੱਖਣ ਪਹਿਚਾਣ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

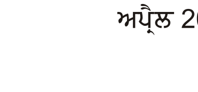

ਰਬਾਬੀ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਸੰਮੇਲਨ : ਤੀਸਰਾ ਆਯੋਜਨ

ਡਾ. ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ

ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ 'ਗੁਰੂ' ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ 'ਪੀਰ' ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਦੇ ਸੰਗੀ ਰਬਾਬੀ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਗੀਤ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਅਦੁੱਤੀ ਨਾਇਕ ਹਨ। ਸਾਖੀਕਾਰਾਂ, ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ, ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਵਿਲੱਖਣ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਨੂੰ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਜੁਗਤ ਨਾਲ ਪਛਾਨਣ ਦੇ ਅਨੇਕ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸੰਗੀਤ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀਆਂ ਸਮੂਹ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦੀ ਇਹ ਸਰਬ ਸਾਂਝੀ ਜੋਤ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਰਿਜਵਲਿਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਨੇਕ ਘਰਾਣੇ, ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗਾਇਨ ਤੇ ਵਾਦਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਗੀਤਕ ਰੰਗ 'ਪੰਜਾਬ ਅੰਗ' ਤੇ 'ਪੰਜਾਬ ਬਾਜ' ਦੀ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ, ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਦੇਸ ਵਿਦੇਸ਼, ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਰੂਹਾਨੀ ਸੰਗੀਤ ਹਰ ਰੂਹ ਨੂੰ ਸਰਸ਼ਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਮਕਾਲੀ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸੰਗੀਤ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀ ਪੁਨਰ ਸੁਰਜੀਤੀ ਤੇ ਪੁਨਰ ਸਥਾਪਤੀ ਲਈ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਧਰਤ ਦੇ ਪੁਖ਼ਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸੰਗੀਤ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਸੰਗੀਤ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦੇ ਫਿਕੇ ਹੋ ਰਹੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਮੁੜ ਤਾਜ਼ਗੀ, ਰਵਾਨਗੀ ਤੇ ਚਿਰੰਜੀਵਤਾ ਭਰੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਾਹਿਤ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਹੈ, ਨੇ ਇਸ ਉਦਮ ਲਈ ਇਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਫੈਕਲਟੀ ਆਫ ਆਰਟਸ ਐਂਡ ਕਲਚਰ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਥੀਏਟਰ, ਸੰਗੀਤ, ਨ੍ਰਿਤ, ਫਾਈਨ ਆਰਟਸ, ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਚੇਅਰ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿਭਾਗ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹਨ।

ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਚੇਅਰ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਇਕ **ਆਰਕਾਈਵਜ਼ ਆਫ ਮਿਊਜ਼ਿਕ** ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸੰਤ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਬਣਵਾਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਸਤਰੀ, ਲੋਕ, ਸੂਫ਼ੀ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਆਰਕਾਈਵਲ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਵੈਬਸਾਈਟ www.gurmatsangeetpup.com ਤੇ ਪਾਈ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਮੰਤਵ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਮੂਲ ਤੇ ਮੌਲਿਕਤਾ ਦੀ ਪਛਾਣ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਵਾਈਸ-ਚਾਂਸਲਰ ਡਾ. ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸਿੰਘ ਬੰਧੂ ਸ. ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਸੰਗੀਤਾਚਾਰੀਆ ਡਾ. ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ **ਰਬਾਬੀ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਸੰਮੇਲਨ** ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਗਾਇਕ ਤੇ ਵਾਦਕ ਆਪਣੀ ਕਲਾ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਲਈ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਵੱਡਾ ਮੰਚ ਹੈ ਜਿਥੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਕਲਾ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿਚ ਰਬਾਬ, ਸਰੋਦ, ਸਿਤਾਰ, ਸੰਤੂਰ, ਤਬਲਾ, ਪਖਾਵਜ ਦੇ ਉਸਤਾਦ ਪੰਜਾਬੀ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਗਾਇਨ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਿੰਘ ਬੰਧੂ ਸ. ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਪੰ. ਯਸ਼ਪਾਲ, ਸ੍ਰੀ ਬਲਦੇਵ ਨਾਰੰਗ, ਡਾ. ਨਿਵੇਦਿਤਾ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਅਰਵਿੰਦ ਸ਼ਰਮਾ, ਡਾ. ਸੋਮਦੱਤ ਬੱਟੂ ਆਦਿ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਵਾਈਸ-ਚਾਂਸਲਰ ਡਾ. ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਇਸ ਉਦਮ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੰਗੀਤਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸੰਗੀਤ ਉਮਰ 'ਚ ਜਿਥੇ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਉਥੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਗੀਤ ਸ਼ੈਲੀਆਂ, 'ਪੰਜਾਬ ਅੰਗ' ਤੇ 'ਪੰਜਾਬ ਬਾਜ' ਦੀ ਮੌਲਿਕਤਾ ਦਾ ਰੰਗ ਵੀ ਦੂਣ ਸਵਾਇਆ ਹੋ ਰਿਆ ਹੈ।

ਤੀਸਰਾ ਰਬਾਬੀ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਸੰਮੇਲਨ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਬੀਬੀ ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ ਖਾਲਸਾ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਤੀਸਰਾ '**ਪੰਜਾਬ ਸੰਗੀਤ ਰਤਨ ਐਵਾਰਡ**' ਸਿੰਘ ਬੰਧੂ ਸ. ਤੇਜਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਐਵਾਰਡ ਸਿੰਘ ਬੰਧੂ ਸ. ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ. ਯਸ਼ਪਾਲ ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਹਰ ਵਰ੍ਹੇ ਬਾਦਸਤੂਰ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗਾ। ਇਹ ਐਵਾਰਡ ਕਿਸੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਬੀਬੀ ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ ਖਾਲਸਾ ਨੇ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਸਮਾਰੋਹ ਵਿਚ ਸਿੰਘ ਬੰਧੂ ਸ. ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਸਰਪਰਸਤ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰੋ. ਯਸ਼ਪਾਲ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਨੈਸ਼ਨਲ ਸੰਗੀਤ ਨਾਟਕ ਅਕਾਦਮੀ ਐਵਾਰਡ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਅਤੇ ਡਾ. ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰੋ. ਤੇ ਮੁਖੀ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਸੇਵਾਵਾਂ ਬਦਲੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਨਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਸਮਾਰੋਹ ਵਿਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸ. ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ, ਦਿੱਲੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਬਾਦਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਜੀ.ਕੇ.), ਸ. ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਭੰਡਾਰੀ - ਪ੍ਰਧਾਨ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਿੰਘ ਸਭਾ, ਗਰੇਟਰ ਕੈਲਾਸ਼, ਦਿੱਲੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹਿਮਾਨ ਵਜੋਂ ਪਹੁੰਚੇ।

ਸ੍ਰੀ ਰਾਜਨ ਕੁਲਕਰਨੀ ਨੇ ਸਰੋਦ ਵਾਦਨ ਦੁਆਰਾ ਰਾਗ ਯਮਨ ਅਤੇ ਰਾਗ ਮਾਝ ਖਮਾਜ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਕਲਾ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਰਾਜਨ ਕੁਲਕਰਨੀ ਵਿਖਿਆਤ ਸਰੋਦ ਵਾਦਕ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਗਹਿਰਾ ਸਬੰਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵਚਿੱਤਰ ਵੀਣਾ ਵਰਗੇ ਦੁਰਲੱਭ ਸਾਜ਼ ਦਾ ਵਾਦਨ ਸ. ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇਹਰਾਦੂਨ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਗ ਦੇਸ ਵਿਚ ਗਤ ਵਾਦਨ ਕੀਤਾ। ਉਪਰੰਤ ਅਬਦੁਲ ਅਜੀਜ਼ ਖਾਂ ਸਾਹਿਬ ਜੋ ਪਟਿਆਲਾ ਘਰਾਣੇ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਵਚਿਤਰ ਵੀਣਾ ਵਾਦਕ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਗ ਪੀਲੂ ਵਿਚ ਧੁਨ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤੀ। ਸ. ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰਸਾਰ ਭਾਰਤੀ ਦੇ ਏ ਗਰੇਡ ਆਰਟਿਸਟ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤਬਲੇ ਉਤੇ ਸੰਗਤ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਕਲਾਕਾਰ ਸ੍ਰੀ ਜੈਦੇਵ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਮਧੁਰੇਸ਼ ਭੱਟ ਨੇ ਕੀਤੀ।

ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਚੇਅਰ ਵਲੋਂ '**ਬੀਬੀ ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ ਖਾਲਸਾ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਸੀਨੀਅਰ ਫੈਲੋਸ਼ਿਪ**' ਪ੍ਰਸਿਧ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤਾਚਾਰੀਆ ਪ੍ਰੋ. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ। ਇਥੇ ਇਹ ਵਰਣਨਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਚੇਅਰ ਵਲੋਂ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਗੀਤਾਚਾਰੀਆ ਨੂੰ ਇਹ ਫੈਲੋਸ਼ਿਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਈ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸਿੰਘ ਬੰਧੂ ਸ. ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਫੈਲੋਸ਼ਿਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਜਥੇਦਾਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਚੇਅਰ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿਭਾਗ ਵਲੋਂ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਪਸਾਰ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਦਿਆਂ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਚੇਅਰ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਿੱਤੀ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਪ੍ਰਗਟਾਈ। ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਚੇਅਰ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਰਹੀ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਿਆਂ ਵਾਈਸ-ਚਾਂਸਲਰ ਡਾ. ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਚੇਅਰ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਤੇ ਮੁਖੀ ਡਾ. ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਐਸ.ਜੀ.ਪੀ.ਸੀ. ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਥੇਦਾਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਸਨਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਨਿਧਾਨ ਸਿੰਘ ਟਰਸਟ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਸ. ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਰੋਆ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪਟਿਆਲਾ ਘਰਾਣੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਲਾਲ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਜੀਵਨ ਯੋਗਦਾਨ ਬਦਲੇ ਸਨਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਪੁਰਾਤਨ ਕਲਾ ਪੰਜਾਬ ਘਰਾਣਾ ਦੇ ਸ. ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਲੋਂ ਤਬਲੇ ਤੇ ਤਿੰਨ ਤਾਲ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਇਦਾ, ਗਤ, ਪਰਨਾ ਅਤੇ ਰੇਲਾ ਆਦਿ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਮੰਤਰ ਮੁਗਧ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਡਾ. ਅਰਵਿੰਦ ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਗਾਇਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਚ ਰਾਗ ਨੰਦ ਅਤੇ ਰਾਗੇਸ਼ਵਰੀ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਗਾਇਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਆਪਣੇ ਗਾਇਨ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਲਾਪ ਅਤੇ ਖੂਬਸੂਰਤ ਤਾਨਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਡਾ. ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤਬਲੇ ਤੇ ਸੰਗਤ ਕੀਤੀ। ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਦੀ ਅੰਤਿਮ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਮੁਜਤਬਾ ਹੁਸੈਨ ਵਲੋਂ ਬਸੰਰੀ ਵਾਦਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਨੇ ਰਾਗ ਸਿਰੀ ਵਿਚ ਵਿਲੰਬਿਤ ਝਪਤਾਲ, ਮੱਧ ਅਤੇ ਦਰੁੱਤ ਤਿੰਨ ਤਾਲ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕੀਤੀ। ਉਪਰੰਤ ਆਪ ਨੇ ਮਿਸ਼ਰ ਪਹਾੜੀ ਵਿਚ ਠੁਮਰੀ

ਅੰਗ ਦੀ ਧੁਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀ ਦਿਤੀ। ਆਪ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਮਧੁਰੇਸ਼ ਭੱਟ ਨੇ ਤਬਲੇ ਉਪਰ ਸੰਗਤ ਕੀਤੀ।

ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਤੀਸਰੇ ਦਿਨ ਗਿਆਨੀ ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ, ਜਥੇਦਾਰ ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ, ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮੁੱਖ ਮਹਿਮਾਨ ਵਜੋਂ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕੀਤੀ। ਵਾਈਸ-ਚਾਂਸਲਰ ਡਾ. ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੰਬੋਧਨੀ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਡਾ. ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਅਣਥੱਕ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਸਦਕਾ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਤੇ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਪਛਾਣ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਹੱਬ ਵਜੋਂ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਲਗੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਵੰਬਰ, 2011 ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਇਕ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕਰਵਾ ਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਉਤੇ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਅਗਲੀ ਕੜੀ ਤਹਿਤ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿਭਾਗ ਵਿਖੇ ਕਾਰਜਗਤ ਸ. ਅਮਨਦੀਪ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਤਾਊਸ ਵਾਦਨ ਸਰਸਵਤੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਵਿਲੰਬਿਤ ਅਤੇ ਦਰੁੱਤ ਗਤ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤਬਲੇ ਤੇ ਸੰਗਤ ਸ੍ਰੀ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਉਪਰੰਤ ਵਿਸ਼ਵ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਗਾਇਕ ਸ੍ਰੀ ਸੋਮਦਤ ਬਟੂ ਵਲੋਂ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਗਾਇਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਰਾਗ ਦੇਵਗਿਰੀ ਬਿਲਾਵਲ ਵਿਚ ਵਿਲੰਬਿਤ ਖਿਆਲ 'ਤੁਮ ਬਿਨ ਕੌਨ ਖਬਰ ਲੀਜੈ' ਅਤੇ ਰਾਗ ਗੁਜਰੀ ਤੋੜੀ, ਲਲਿਤ ਗਉੜੀ, ਬਸੰਤ ਬਹਾਰ ਤੇ ਰਾਗ ਅੜਾਨਾ ਵਿਚ ਛੋਟੇ ਖਿਆਲ ਦੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਗਾਇਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਘਰਾਣੇ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਤਬਲਾ ਵਾਦਕ ਸ੍ਰੀ ਕਾਲੇ ਰਾਮ ਜੀ ਵਲੋਂ ਤਬਲਾ ਵਾਦਨ ਦੀ ਸੋਲੋ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹਰਮੋਨੀਅਮ ਤੇ ਸੰਗਤ ਸ੍ਰੀ ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਜੀ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਅਵਸਰ 'ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਜੁਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੌਹਲ (ਕਲਕੱਤਾ) ਅਤੇ ਸ. ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਚਹਿਲ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿਚ ਮਿਸਿਜ਼ ਵਾਈਸ-ਚਾਂਸਲਰ ਡਾ. ਜਗਜੀਤ ਕੌਰ, ਸ. ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਾਜ ਅਕੈਡਮੀ (ਯੂ.ਕੇ.), ਐਸ.ਜੀ.ਪੀ.ਸੀ. ਮੈਂਬਰ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ, ਡਾ. ਡੇਜ਼ੀ ਵਾਲੀਆ, ਡਾ. ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਕੌਰ, ਡਾ. ਗੁਰਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ, ਡਾ. ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ, ਡਾ. ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਪੂਰ, ਡਾ. ਗੁਰਮੀਤ ਮਾਨ, ਸ. ਅਸ਼ੋਕ ਸਿੰਘ ਬਾਗੜੀਆ, ਉਸਤਾਦ ਰਾਮ ਲਾਲ ਜੀ (ਪਟਿਆਲਾ ਘਰਾਣਾ), ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਅਕੈਡਮੀ ਚਾਪੜ, ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਅਕੈਡਮੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸੰਗੀਤ ਪ੍ਰੇਮੀ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਲਜਾਂ ਅਤੇ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੇ ਫੈਕਲਟੀ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਕਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਈਆਂ। ਤੀਸਰੇ ਰਬਾਬੀ ਮਰਦਾਨਾ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਸੰਮੇਲਨ ਦੌਰਾਨ ਮੰਚ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਡਾ. ਕੰਵਲਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਸ. ਅਲੰਕਾਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਡਾ. ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਚੇਅਰ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁਖੀ ਅਤੇ ਡੀਨ, ਫੈਕਲਟੀ ਆਫ ਆਰਟਸ ਐਂਡ ਕਲਚਰ ਡਾ. ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਮੂਹ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦੇ ਭਰਪੂਰ ਸਹਿਯੋਗ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ।

ਵਾਈਸ-ਚਾਂਸਲਰ ਡਾ. ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਖੋਜ ਤੇ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸੰਗੀਤ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ, ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਰਹੇਗੀ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਤੇ ਮੁਖੀ, ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ

THE SIKH REVIEW
(A Monthly Magazine)

116, Karnani Mansion
25-A, Park Street, Kolkata

Now you can read Amrit Kirtan
& Download Kirtan of Dr. Jagir Singh from
www.amritkirtan.com

Send this information to your friends

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਰਜ ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਭਾਵ ਜੁਗਤ

ਸੁਨੀਤਾ ਰਾਣੀ

ਰਾਗ ਭਾਰਤੀ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਆਧਾਰ ਸ਼ਿਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਭਾਗਤ ਦੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸ਼ਬਕਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਧਰਮ ਅਤੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵੈਦਿਕ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸੰਗੀਤ ਤੋਂ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਲ ਤੋਂ ਸਵਰ ਵਿਕਾਸ ਕਰਕੇ ਰਾਗ ਕੇ ਜਦੋਂ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਧਾਰਾ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਵਿਧੀ ਵਿਧਾਨ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਰਾਗ ਬਾਣੀ ਦੇ ਨਾਲ ਅੰਤਰ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵੰਤ ਨੂਰ ਰਾਹੀਂ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਖੜੋਤ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸਾਧਾਰਨ ਉਚਾਰਣ ਨਾਲੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਪ੍ਰਵਾਹ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰਾਗ ਦੀ ਸਾਰਥਕਤਾ ਅਤੇ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਲਈ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵਿਭਿੰਨ ਫੁਰਮਾਨ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।

1. ਰਾਗਾਂ ਵਿਚਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ ਹੈ ਜੇ ਸਚਿ ਧਰੇ ਪਿਆਰੁ (ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਪੰਨਾ 85)
2. ਗਉੜੀ ਰਾਗਿ ਸੁਲਖਣੀ ਜੇ ਖਸਤਮੈ ਚਿਤਿ ਕਰੇਇ (ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਪੰਨਾ 311)
3. ਸੋਰਠਿ ਸਦਾ ਸੋਹਾਵਣੀ ਜੇ ਸਚਾ ਮਨਿ ਹੋਇ (ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਪੰਨਾ 642)
4. ਰਾਮਕਲੀ ਰਾਮੁ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਤਾਂ ਬਨਿਆ ਸੀਗਾਰੁ (ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਪੰਨਾ 950)

ਉਪਰੋਕਤ ਫੁਰਮਾਨ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਮਨੋਰਥ ਵੱਲ ਸਿੱਧਾ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਅਧੀਨ ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਨ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਭਾਵ ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ ਹਨ। ਰੰਜਕਤਾ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਲਕਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਰਾਗ ਕੇਵਲ ਰੰਜਕਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਣੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਰਾਗ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਹਿਜ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਾਸ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ:

1. ਸਭਨਾਂ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚਿ ਸੋ ਭਲਾ ਭਾਈ ਜਿਤੁ ਵਸਿਆ ਮਨਿ ਆਇ।।
ਰਾਗੁ ਨਾਦੁ ਸਭੁ ਸਚੁ ਹੈ ਕੀਮਤਿ ਕਹੀ ਨਾ ਜਾਇ।।
ਰਾਗੈ ਨਾਦੈ ਬਾਹਰਾ ਇਨੀ ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੂਝਿਆ ਜਾਇ।। (ਗੁ. ਗ੍ਰੰ., ਪੰਨਾ 423)
2. ਰਾਗ ਨਾਦੁ ਬਦਿ ਸੋਹਣੇ ਜਾ ਲਾਗੈ ਸਹਿਜ ਧਿਆਨੁ (ਗੁ. ਗ੍ਰੰ., ਪੰਨਾ 849)

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਇਕ ਭਾਵ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਚਲਦੀ ਬਲਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਭਾਵਾਂ ਦੀ ਵੱਖਰਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕੋਈ ਸਾਧਾਰਨ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਮ ਬੋਲਚਾਲ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਕਵਿਤਾ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਹੋਵੇ। ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਹੋਵੇ। ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ ਨਾਦ, ਅਤੇ ਨਾਦ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਹਸਤੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਗੋਚਰ ਜਗਤ ਤੋਂ ਪਾਰ ਦੇ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂਹ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਬਾਣੀ ਦੇ ਭਾਵ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਵਿਭਿੰਨ ਰਾਗਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਇਸ ਮਨੋਰਥ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਲਈ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ 31 ਅਤੇ ਇਨਾ ਹੀ 31 ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਰਾਗ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਮੌਲਿਕ ਰਾਗ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵਰਗ ਵੰਡ ਦੇ ਆਧਾਰ ਦੇ ਮੁੱਖ ਇਕੱਤੀ ਰਾਗਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਭਾਵ ਜੁਗਤ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਵੰਡ

	ਰਾਗ	ਸਮਾਂ	ਰਸ ਭਾਵ
1.	ਸਿਰੀ	ਦਿਨ ਦਾ ਚੌਥਾ ਪਹਿਰ	ਗੰਭੀਰ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ
2.	ਆਸਾ	ਦਿਨ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਹਿਰ	ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਰਸੀ
3.	ਭੈਰਵ	ਸਵੇਰ ਦਾ	ਭਗਤੀ ਰਸ
4.	ਪ੍ਰਭਾਤੀ	ਸਵੇਰ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਹਿਰ	ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਭਾਵਾਂ ਵਾਲਾ
5.	ਧਨਾਰਸੀ	ਦਿਨ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪਹਿਰ	ਭਗਤੀ ਰਸ
6.	ਗੂਜਰੀ	ਸਵੇਰ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪਹਿਰ	ਭਗਤੀ ਰਸ
7.	ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ	ਦਿਨ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪਹਿਰ	ਖੁਸ਼ੀ ਵਾਲੀ ਤਾਸੀਰ
8.	ਟੋਡੀ	ਦਿਨ ਦਾ ਤੀਜਾ ਪਹਿਰ	ਭਗਤੀ ਰਸ (ਵੈਰਾਗਮਈ)
9.	ਬੈਰਾੜੀ	ਦਿਨ ਦਾ ਚੌਥਾ ਪਹਿਰ	ਕਰੁਣ ਰਸ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ
10.	ਸੂਹੀ	ਦਿਨ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪਹਿਰ	ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਰਸ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ
11.	ਬਿਲਾਵਲ	ਸਵੇਰ ਦਾ	ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਰਸ
12.	ਗੌਂਡ	ਦਿਨ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਪਹਿਰ	ਸ਼ਿੰਗਾਰ (ਵੀਰ/ਰੋਦਰ)
13.	ਰਾਮਕਲੀ	ਸਵੇਰ ਦਾ	ਭਗਤੀ ਰਸ (ਸ਼ਾਂਤ ਤੇ ਕਰੁਣ)
14.	ਮਾਲੀ ਗਉੜਾ	ਦਿਨ ਦਾ ਚੌਥਾ ਪਹਿਰ	ਸ਼ਾਂਤ ਤੇ ਕਰੁਣ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ
15.	ਮਾਰੂ	ਦਿਨ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਪਹਿਰ	ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਰਸ
16.	ਤੁਖਾਰੀ	ਦਿਨ ਦਾ ਚੌਥਾ ਪਹਿਰ	ਵਿਯੋਗ ਸ਼ਿੰਗਾਰ
17.	ਸਾਰੰਗ	ਦਿਨ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪਹਿਰ	ਸ਼ਾਂਤ ਰਸ
18.	ਵਡਹੰਸ	ਦੁਪਹਿਰ	ਵਿਯੋਗ ਸ਼ਿੰਗਾਰ
19.	ਮਾਝ	ਰਾਤ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਹਿਰ	ਰੇ ਧ ਸ਼ੁਧ ਦੇ ਕਾਰਨ ਭਾਤਖੰਡੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਭਾਵ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ
20.	ਗਉੜੀ	ਬਹੁਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਤ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਹਿਰ	ਰੇ ਧੁ ਕੋਮਲ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਤੇ ਕਰੁਣ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ (ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਭਾਵ)
21.	ਬਿਹਾਗੜਾ	ਰਾਤ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਪਹਿਰ	ਸ਼ਿੰਗਾਰਕ
22.	ਸੋਰਠਿ	ਰਾਤ ਦਾ	ਗੰਭੀਰ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦਾ ਵੈਰਾਗਮਈ ਰਾਗ
23.	ਜੈਤਸਿਰੀ	ਸ਼ਾਮ	ਸ਼ਾਂਤ ਰਸ
24.	ਤਿਲੰਗ	ਰਾਤ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪਹਿਰ	ਕਰੁਣ ਭਾਵਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ
25.	ਨਟਨਾਰਾਇਦ	ਰਾਤ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪਹਿਰ	ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਰਸ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ
26.	ਕੇਦਾਰਾ	ਰਾਤ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਹਿਰ	ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਰਸ
27.	ਬਸੰਤ	ਰਾਤ ਦਾ ਅੰਤਮ ਪਹਿਰ	ਸ਼ਾਂਤ ਰਸ (ਗੰਭੀਰ)
28.	ਕਾਨੜਾ	ਮੱਧ ਰਾਤ	ਸ਼ਾਂਤ ਰਸ (ਗੰਭੀਰ)
29.	ਕਲਿਆਣਾ	ਰਾਤ ਦਾ ਅੰਤਮ ਪਹਿਰ	ਸ਼ਾਂਤ ਰਸ
30.	ਜੈਜਵੰਤੀ	ਰਾਤ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਹਿਰ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਭਾਗ	ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਵਾਲਾ
31.	ਮਲਾਰ	ਵਰਖਾ ਦਾ ਸਮਾਂ	ਵਿਯੋਗ ਸ਼ਿੰਗਾਰ

ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਮੁੱਖ 31 ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰਨੀ ਦੁਆਰਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਇਹਨਾਂ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਚਲਣ ਸੰਬੰਧੀ ਗੱਲ ਕਰਨਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਰਾਗ ਕਿਵੇਂ ਖਾਸ ਰਸ ਭਾਵ ਦਾ ਰੂਪ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਰਾਗ ਦੀ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਰਾਗਾਤਮਕ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਨਾਦਾਤਮਕ ਅਤੇ ਭਾਵਾਤਮਕ ਦੋ ਰੂਪ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ। ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰਾ ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਇਹਨਾਂ ਰਾਗਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਵਾਂ ਦੀ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਲਈ ਰਾਗ ਦੇ ਚਲਣ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਘਟਕ ਆਪਣੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿਵੇਂ ਰਾਗ ਦੇ ਨਾਦਾਤਮਕ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਵਰ ਵਾਦੀ, ਸੰਵਾਦੀ, ਲੈਅ, ਸਮਾਂ, ਕਾਕੂ ਭੇਦ, ਸਵਰਾਂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਲਗਾਵ ਆਦਿ ਰਾਗ ਵਿਚੋਂ ਭਾਵ ਉਤਪੰਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਰਾਗ ਮਨੁੱਖੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ

ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਤਪੰਨ ਰਸ ਭਾਵ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸ਼ਾਸਤਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਰਾਗ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਦਿੱਖ ਪੱਧਰ ਤੇ ਲਿਜਾ ਕੇ ਸਮਝਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕੁਝ ਧਿਆਨ ਚਿਤਰ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬਾਣੀ ਅਧੀਨ ਵਰਤੇ ਇਕੱਤੀ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਧਿਆਨਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਸਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਭਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਹੈ:

ਜਿਸ ਦੀ ਉਮਰ ਅਠਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਹੈ। ਕਾਮਦੇਵ ਦੇ ਸਮਾਨ ਜਿਸਦੀ ਸੁੰਦਰ ਮੂਰਤੀ ਹੈ। ਜੋ ਧੀਰ ਹੈ। ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਕੋਮਲ ਪਲਵਾਂ ਦੇ ਆਭੂਸ਼ਣ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਸ਼ੜਜ ਆਦਿ ਇਸ ਦੀ ਅਭਿਲਾਸ਼ਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਸਨੇ ਅਰੁਣ (ਤਾਮਰ) ਵਰਣ ਦੇ ਵਸਤਰ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਕਸ਼ਿਤਿਪਾਲਮੂਰਤੀ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਹੈ।

ਜਿਸਨੇ ਉੱਚੇ ਅਤੇ ਪੁਸ਼ਟ ਸਤਨਾ ਉੱਤੇ ਸੁੰਦਰ ਹਾਰ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜਿਸਦਾ ਚਿੱਤ ਕੰਨ ਵਿਚ ਪਾਏ ਹੋਏ ਕਮਲ ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਗੁਜਰਨ ਵਾਲੇ (ਉਡਣ ਵਾਲੇ) ਭੰਵਰੇ ਦੇ ਨਾਦ ਵੱਲ ਉਚੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਬਾਂਹ ਸਥਿਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਿਯਤਮ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸੋਰਠਿ ਰਾਗਿਨੀ ਹੈ।

ਸ਼ਿਆਮ ਵਰਣ ਵਾਲੀ, ਸੁੰਦਰ ਕੇਸ਼ਾ ਨਾਲ ਯੁਕਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਚੰਦਨ ਦੇ ਬਿਰਖ ਦੇ ਮੱਧ ਵਿਚ ਕੋਮਲ ਪਲਵਾ ਦੀ ਸੇਜ ਵਿਛਾਈ ਹੈ। ਜੋ ਸ਼ਰੁਤੀ ਅਤੇ ਸਵਰ ਦੇ ਵਿਭਾਗ ਜਾਨਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਵੀਣਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਦੱਖਣੀ ਗੁਜਰੀ ਹੈ।

ਜੋ ਸੁੰਦਰ ਹੈ। ਜਿਸਦਾ ਸ਼ਾਮ ਸਰੀਰ ਹੈ ਜੋ ਬਿਰਹਾ ਨਾਲ ਬੇਹਾਲ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਿਯਤਮ ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਬਣਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਗਲ ਸਫੈਦ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਨੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਹਿਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਅੱਥਰੂਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜਿਸ ਦੇ ਸਤਨ ਭਿੱਜ ਗਏ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਹੈ ਧਨਾਸਰੀ।

ਜਿਸ ਦਾ ਸ਼ਾਮ ਵਰਣ ਹੈਂ ਜਿਸਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਚ ਅਮਰ ਮੰਜਰੀ (ਅੰਬ ਦੇ ਬੋਰ) ਦੇ ਆਭੂਸ਼ਣ ਹਨ। ਕੋਇਲ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਸਮਾਨ (ਜਿਸ ਦੇ ਕੰਠ ਸਵਰ) ਰਮਯ ਹੋ ਕੇ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸ਼ਹਿਦ ਟਪਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਸਦਾ ਨਾਦ ਸੂਮ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਕੋਹਿਲ ਪੰਡਿਤ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਵਰਣਿਤ ਗੋਰੀ ਰਾਗਣੀ ਹੈ।

ਗੋੜੀ (ਗੋਰੀ) ਗੋਰੇ ਰੰਗ ਵਾਲੀ ਕਮਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੀ ਦੁੱਧ ਦੇ ਸਮਾਨ ਸਫੇਦ ਵਸਤਰ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ, ਜਿਸ ਦਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਸੁੰਦਰ ਹਾਸਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਲੰਮੀਆਂ-ਲੰਮੀਆਂ ਬਾਹਵਾਂ ਹਨ। ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਸੱਪਾਂ ਵਾਲਾ ਛਾਤਾ ਪਕੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੇ ਵੇਣੀ ਵਿਚ ਮੋਰਪੰਖਾਂ ਦੇ ਝੁਮਕੇ ਗੁੰਦ ਲਏ ਹਨ। ਅੰਬ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਬੋਰ ਦੇ ਕਰੁਣ ਭੂਸ਼ਣ ਬਣਾਏ ਹਨ। ਨੀਲ ਕਮਲ ਦੇ ਸਮਾਨ ਜਿਸਦਾ ਸ਼ਾਮ ਸਰੀਰ ਹੈ। ਜੋ ਸੁੰਦਰ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸਦੀ ਭੰਵਰਿਆਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਯੋਭਾਯੁਕਤ ਕਾਂਤੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਹੈ ਵਸੰਤਿਕਾ

ਜਿਸਦੀ ਦੇਹ ਦਾ ਵਰਣ ਕੁੰਦ ਅਤੇ ਬਰਫ਼ ਦੇ ਸਮਾਨ ਨਿਰਮਲ ਸਵੱਸ਼ ਅਤੇ ਸਫੇਦ ਹੈ। ਜਿਸਨੇ ਕੇਸਰ ਅਤੇ ਕਪੂਰ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਦਾ ਮਰਦਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੋ ਵਣਾਂ ਵਿਚ ਮ੍ਰਿਗਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਨੋਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਵੀਣਾ ਲੈ ਰੱਖੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸ਼ੋਭਾਮਈ ਤੋੜੀ ਹੈ।

ਜਿਸ ਦੀ ਕਾਂਤੀ ਸੋਨੇ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਜਿਸਨੇ ਜਗਮਗਾਉਂਦੇ ਗਹਿਣੇ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਸ ਨੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਵਸਤਰ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜਿਸ ਦਾ ਕੰਠ ਸੁੰਦਰ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਸਮੀਪ ਹੈ, ਜੋ ਅਤੀ ਮਾਨਵੀ ਹੈ, ਐਸੀ ਰਾਮਕਲੀ ਰਾਗਣੀ ਹੈ।

ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਜਟਾਂ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰੱਖੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿਸਦੇ ਮਸਤਕ ਤੇ ਸਫੇਦ ਚੰਦਰਕਲਾ ਦਾ ਸ਼ਿਰੋਭੂਸ਼ਣ ਹੈ। ਜਿਸਨੇ ਤਾਨਾਂ ਦਾ ਉਤਰਾਚਸ਼ਾਦਨ ਲੈ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਜਿਸਨੇ ਯੋਗੀਆਂ ਦੇ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਯੋਗ ਪੱਟ ਸੂਤਰ (ਕਮਰ ਵਿਚ ਬੰਨਣ ਵਾਲਾ ਵਸਤਰ) ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਸਦਾ ਚਿਤ ਮਹਾਂਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੈ।

ਜਿਸਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਖੜਗ ਹੈ। ਜਿਸਨੇ ਹਾਥੀ ਦੇ ਦੰਦ ਦਾ ਇਕ ਟੁਕੜਾ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਦੇਵ ਲੋਕ ਦੇ ਚਾਰਣ ਜਿਸਦੀ ਸਤੂਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਾਨੜਾ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਦਿਵਯ ਮੂਰਤੀ ਹੈ।

ਜੋ ਗੋਰੀ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਾਂਗੀ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਕੰਠ ਦਾ ਨਾਦ ਕੋਕਿਲ ਦੇ ਨਾਦ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਗੀਤ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਨਾਲ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸਨੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਵੀਣਾ ਲੈ ਰੱਖੀ ਹੈ। ਜਿਸਦੀ ਕਾਂਤੀ ਮਲੀਨ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਯੋਵਨ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਯੋਗ ਨਾਲ ਜਿਸਦਾ ਚਿਤ ਤ੍ਰਸਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਮਲਾਰ ਹੈ।

ਰੁਦਰ ਸਮਾਨ ਉਸਦਾ ਵੇਸ ਹੈ। ਜਟਾ ਦੇ ਸਮੇਤ ਸ਼ਿਰਾ ਦੀ ਮਾਲਾ ਨਾਲ ਵਿਭੂਸ਼ਿਤ ਹੈ। ਲਲਵਰਣ ਦੇ ਨੇਤਰ ਹਨ

ਭੈਰਵ (ਭਿਆਨਕ) ਜਿਸਦਾ ਆਸਨ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਭੈਰਵ ਰਾਗ।

ਬਿਲਾਵਲ : ਇਸ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੀ ਨਾਇਕਾ ਨੂੰ ਰਾਗਣੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚਿਤਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਛੱਜੇ ਉੱਤੇ ਬੈਠੀ ਆਪਣਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕਰਦੀ ਦਿਖਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਵਰਣ ਕੋਮਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ।15

ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਮੁੱਖ 31 ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰਨੀ ਦੁਆਰਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਰਾਗਾਂ ਦਾ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਪਰੰਪਰਾ ਅਧੀਨ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਚਲਣ ਤੇ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਵੇਰਵਾ ਦੇਣਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਗ ਦੀ ਭਾਰਤੀ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਾਗਾਤਮਕ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਨਾਦਾਤਮਕ ਅਤੇ ਭਾਵਾਤਮਕ ਦੋ ਰੂਪ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ। ਜੋ ਰਾਗ ਦੁਆਰਾ ਭਾਵਾਂ ਦੀ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਲਈ ਰਾਗ ਦੇ ਚਲਣ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਘੱਟਕ ਹੀ ਆਪਣਾ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਚਲਦੇ ਹੋਏ ਰਾਗ ਦੇ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਭਾਵ ਰਸ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਰਾਗ ਦੇ ਨਾਦਾਤਮਕ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਵਰ, ਵਾਦੀ ਸੰਵਾਦੀ, ਲੈਅ, ਸਮਾ, ਕਾਕੂ ਭੇਦ ਸਵਰਾਂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਲਗਾਵ ਆਦਿ ਰਾਗ ਵਿਚ ਭਾਵ ਨੂੰ ਉਤਪੰਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਰਾਗ ਦੇ ਨਾਦਾਤਮਕ ਰੂਪ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਇਸਦੇ ਭਾਵਾਤਮਕ ਸਰੂਪ ਦੇ ਉਜਾਗਰ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਸਵਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਿਆਂ, ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਸ਼ਾਸਤਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਰਾਗ ਵਿਚ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਇਕ ਇਕ ਸਵਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਰਸ ਭਾਵ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਤ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਾਗ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਸ ਭਾਵ ਦਾ ਇਥੇ ਉਲੇਖ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਤੱਥ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਲਈ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਾਗ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਗ ਨੂੰ ਰੰਜਕਤਾ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਨਿਯਮਿਤ ਧਵਨੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੋ ਸਵਰ ਅਤੇ ਵਰਣ ਨਾਲ ਯੁਕਤ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਸਰਵ ਸਾਧਾਰਨ ਦਾ ਮਨੋਰੰਜਕ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਰਾਗ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਰਾਗ ਦਾ ਕੰਮ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭਾਵ ਨੂੰ ਉਤਪੰਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਮਨ ਨੂੰ ਭਾਵਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਰੰਜਕਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਸ਼ਾਸਤਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਸੱਤਾਂ ਸਵਰਾਂ ਦੇ ਰਸ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੱਸੇ ਹਨ।

ਭਾਵਅਰਥ : ਸ ਰੇ ਵੀਰ ਰੋਦਰ ਅਤੇ ਅਦਭੁਤ ਰਸਾਂ ਦੇ ਪੋਸਕ ਰਸ
ਧ ਵਿਭਤਸ ਅਤੇ ਭਿਆਨਕ ਰਸਾ ਦੇ ਪੋਸ਼ਕ ਹਨ
ਗਨੀ ਕਰੁਣ ਰਸ ਦੇ ਪੋਸ਼ਕ ਹਨ
ਮ ਪ, ਹਾਸਯ ਅਤੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਰਸ ਦੇ ਪੋਸ਼ਕ ਹਨ।17

ਉਪਰੋਕਤ ਕਥਨ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਰੰਗ ਦੇ ਇਕ ਸਵਰਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਰਸ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਪਰੰਤੂ ਵਿਹਾਰਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਕ ਸਵਰ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਸ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਤੱਥ ਵੀ ਆਪਣੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਹਿਮੀਅਤ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨਾਂ ਵੀ ਸਵਰਾਂ ਦਾ ਖਾਸ ਭਾਵ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਵਰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰਾਗ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਰੱਖਦੇ ਹੀ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵਾਦੀ ਸੰਵਾਦੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਿਭਿੰਨ ਸਵਰ ਸੰਗਤੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭਾਵ ਨੂੰ ਅਭਿਵਿਅਕਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਸੜਜ ਮਾਧਿਅਮ ਅਤੇ ਸੜਜ ਪੰਚਮ ਇਕ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਸੰਵਾਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਰਾਗ ਦੀ ਨਾਦਾਤਮਕ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਰਾਗ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਵੇਲੇ ਉਪਰੋਕਤ ਸਵਰ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਬਾਰ ਬਾਰ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਕੇ ਉਭਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਥਿਤ ਰਸ ਭਾਵ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਰਸ ਭਾਵ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਸਵਰਾਂ ਦੀ ਵਰਗ ਵੰਡ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੀ ਰਾਗਾਂ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਅਧੀਨ ਬੰਨਿਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦੇ ਲਈ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਖਾਸ ਵਰਗ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਰੇ ਧੁ ਕੇਮਲ ਵਾਲੇ - ਸੰਧੀਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਾਗ - ਸ਼ਾਂਤ ਅਤੇ ਕਰੁਣ ਰਸ
ਰੇ ਧ ਤੀਵਰ ਵਾਲੇ ਰਾਗ - ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਰਸ
ਗੁ ਨੀ ਕੋਮਲ ਵਾਲੇ -ਵੀਰ ਰਸ।18

ਉਪਰੋਕਤ ਸਵਰਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਨੂੰ ਅੰਕਿਤ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਗ ਵਿਚ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਸਵਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਾਨਸਿਕ ਅਨੁਭੂਤੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ।

ਇਹ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਮਾਂ, ਰੁੱਤਾਂ, ਸਵਰਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੀ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਇਸ ਰਾਗ ਦੇ ਨਾਦਾਤਮਕ ਸਰੂਪ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਭਾਵਾਤਮਕ ਰੂਪ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਜੋ ਧਿਆਨ ਚਿਤਰ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹੱਥਲੇ ਅਧਿਐਨ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋਣ ਵਾਲੇ 31 ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਭਾਵ ਜੁਗਤ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜੁੜੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਮੌਲਿਕ ਵੀ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਰਾਗ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਲਈ ਬਾਣੀ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ, ਰਾਗ ਦੀ ਭਾਵਾਤਮਕ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਉਲੇਖ ਕੀਤੇ ਗਏ ਧਿਆਨ ਚਿਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵਾਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਰਾਗ ਦੇ ਧਿਆਨਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਦਾ ਮੰਤਵ ਰਾਗਾਂ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਅੰਕਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਰਾਗਾਂ ਸਵਰਾਂ ਤੇ ਸ਼ਰੁਤੀਆਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਨਿਯਮਬੱਧ ਖੇਡ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਰਸ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸਦੇ ਨਾਦਮਈ ਰੂਪ ਵਿਚੋਂ ਭਾਵਮਈ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਰਾਗ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ। ਇਯ ਕਾਰਨ ਹੀ ਇਹ ਗਾਇਕ ਖੇਡ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਰਸ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸਦੇ ਨਾਦਮਈ ਰੂਪ ਵਿਚੋਂ ਭਾਪਮਈ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਰਾਗ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਹੀ ਇਹ ਗਾਇਕ ਅਤੇ ਵਾਦਕ ਲਈ ਰਾਗ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਆਵਸ਼ਕ ਹੈ ਕਿ ਰਾਗ ਦੇ ਸੁਰਾਤਮਕ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸਦੇ ਭਾਵਮਈ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਸੁਰਾਂ, ਸ਼ਬਦਾਂ, ਬਿੰਬਾਂ ਅਤੇ ਕਲਪਨਾਤਮਕ ਬਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਹਨ ਵਿਚ ਸਾਕਾਰ ਕਰੇ। ਤਾਂ ਜੋ ਮਨ ਇੱਛਤ ਫਲ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਭਾਰਤੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨਾਲੋਂ ਰਾਗ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਬਾਣੀ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਵੱਖਰਾ ਹੈ ਫੇਰ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਰਸ ਭਾਵ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਜੋ ਰਾਗ ਦੀ ਇਕ ਆਪਣੀ ਨਿਧੀ ਹੈ। ਰਾਗ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਇਸਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਕ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਲਈ ਨਵੇਂ ਅਰਥਾਂ ਅਤੇ ਵਿਲੱਖਣ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਥੇ ਇਕ ਤੱਥ ਹੋਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਧਿਆਨਾਂ ਵਿਚ ਰਾਗ ਨੂੰ ਰਾਗਣੀ ਕਹਿ ਕੇ ਵੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਬਾਣੀ ਅਧੀਨ ਰਾਗਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਿਸੇ ਸੰਗੀਤ ਲਕਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰਾਗ ਦੇ ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਤਿੱਖਾ ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਣੀ ਦੇ ਭਾਵ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਕੇਵਲ ਸੁਗਮ ਸੰਗੀਤ ਦੀਆਂ ਧੁਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਪੱਧਰੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਨਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਵਿਧਾਨ ਦਾ ਅਧਿਅਨ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਰਾਗ ਦਾ ਗਿਆਨ ਵੀ ਪ੍ਰੋੜ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਿਹਿਤ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰਾਗ ਦੇ ਸੰਯੋਗ ਨਾਲ ਪਰਤ ਦਰ ਪਰਤ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇ।

ਅੰਤ ਵਿਚ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਵਿਭਿੱਨ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅੰਕਿਤ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਵਿਭਿੰਨ ਭਾਵਾਂ ਦੇ ਲਈ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਰਾਗਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਹੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਵੀ ਭਾਵ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਵਿਭਿੰਨ ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਭਾਵ ਜੁਗਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਬਾਣੀ ਦੇ ਰਾਗ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹੈ। ਬਾਣੀ ਦੇ ਭਾਵ ਸੰਚਾਰ ਅਧੀਨ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਹੀ ਕਿਸੇ ਇਕ ਰਾਗ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਦੂਜੇ ਰਾਗ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਤਹੀ ਪੱਧਰ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਤਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਰਾਗ ਦਾ ਅਸਲ ਮਨੋਰਥ ਉਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

1. ਡਾ. ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ, ਕਾਵਿ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਰਿਪੇਖ, ਪੰਜਾਬੀ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ, ਪਟਿਆਲਾ 2004, ਪੰਨਾ 55, 2. ਪੰਡਿਤ ਦਮੋਦਰ, ਸੰਗੀਤ ਦਰਪਣ, ਪੰਨਾ 110, ਸੰਗੀਤ ਕਾਰਯਾਲਅ ਹਾਥਰਸ, ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, 1975, 3. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 123, 4. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 116, 5. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 114, 6. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 67, 7. ਅਹੋਬਲ ਪੰਡਿਤ, ਸੰਗੀਤ ਪਾਰਿਜਾਤ, ਪੰਨਾ (124), ਸੰਗੀਤ ਕਾਰਯਾਲਆ, ਹਾਥਰਸ ਉ. ਪ੍ਰਤੇਸ਼, 1971, 8. ਪੰਡਿਤ ਦਮੋਦਰ, ਸੰਗੀਤ, ਦਰਪਣ, ਪੰਨਾ (111), ਸੰਗੀਤ ਕਾਰਯਾਲਆ ਹਾਥਰਸ, ਉ. ਪ੍ਰਦੇਸ਼, 1975, 9. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 65, 10.ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 101, 11. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 106, 12. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 107, 13. ਉਹੀ ਪੰਨਾ 116, 14. ਅਹੋਬਲ ਪੰਡਿਤ, ਸੰਗੀਤ ਪਾਰਿਜਾਤ, ਪੰਨਾ (149), ਸੰਗੀਤ ਕਾਰਯਾਲਆ, ਹਾਥਰਸ ਉ. ਪ੍ਰਦੇਸ਼, 1971, 15. ਲਕਸ਼ਮੀ ਨਾਰਾਇਦ ਗਰਗ, ਨਿਬੰਧ ਸੰਗੀਤ, ਪੰਨਾ 380, ਸੰਗੀਤ ਕਾਰਯਾਲਆ, ਹਾਥਰਸ। 16. ਪੰਡਿਤ ਦਮੋਦਰ, ਸੰਗੀਤ ਦਰਪਣ, ਪੰਨਾ 77, ਸੰਗੀਤ ਕਾਰਯਾਲਅ ਹਾਥਰਸ, 17.ਲਕਸ਼ਮੀ ਨਾਰਾਇਣ ਗਰਗ, ਸੰਗੀਤ ਵਿਸਾਰਦ, ਪੰਨਾ 192, ਸੰਗੀਤ ਕਾਰਯਾਲਅ ਹਾਥਰਸ, 1981, 18. ਉਹੀ।

ਖੋਜਾਰਥੀ, ਸੰਗੀਤ ਵਿਭਾਗ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਸਰਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

SHDF SCHOLARSHIPS FOR PROFESSIONAL COLLEGE COURSES-2011-12

ਸਿੱਖ ਹਿਊਮਨ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ,ਯੂ. ਐੱਸ. ਏ. (SHDF) ਦੀ ਖਾਤਿਰ, ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸਿੱਖ ਵੈਲਫੇਅਰ ਕੌਂਸਲ (ਰਜਿ:), ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ, ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਾਲਜਾਂ/ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਚ, ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਡਿਗਰੀ ਅਤੇ ਡਿਪਲੋਮਾ (Professonal degree & Diploma) ਕੋਰਸ (like, Engg...IT, Medical, Nursing, Home Science, Architecture, Agriculture, Business Management, B.Ed, Journalism, C.A etc.) ਕਰ ਰਹੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਤੋਂ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਯੋਗਤਾ : (1) ਪਿਛਲੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਵਿਚ ਘਟ ਤੋਂ ਘੱਟ 60% ਨੰਬਰ ਤੇ (2) ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਆਮਦਨ 12500/- ਰੁਪਏ ਮਹੀਨੇ (ਸਾਲਾਨਾ ਰੁ: 150000/- ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ।)

ਅਰਜ਼ੀ ਦਾ ਫਾਰਮ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਦੇ ਵੈੱਬਸਾਈਟ www.nishkam.org ਤੇ ਹੈ।

ਫਾਰਮ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਰ ਕੇ, ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੱਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ (ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੱਤਰ, ਟਿਊਸ਼ਨ ਫੀਸ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਖਰਚਿਆਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਅਤੇ ਰਸੀਦਾਂ) ਆਦਿ ਨਾਲ 30 ਅਪਰੈਲ, 2011 ਤਕ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਆਫਿਸ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਭਵਨ, ਬੀ ਬਲਾਕ, ਤਿਲਕ ਨਗਰ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ-110018 (ਫੋਨ : 28333377/4477/5577/6677 ਤੇ ਪਹੁੰਚਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਯੋਗ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਦਾ ਸਕਰੀਨਿੰਗ ਟੈਸਟ 18 ਜੂਨ, 2011 ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਨਵੀਂ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਫਰੀਦਕੋਟ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੰਟਰਵਿਊ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। (ਨੋਟ : ਬਾਰ੍ਹਵੀਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵੀ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਵਜ਼ੀਫਾ ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਕੋਰਸ ਵਿਚ ਦਾਖਲਾ ਮਿਲਣ ਤੇ ਹੀ ਮਿਲੇਗਾ)

ਹਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲਈ ਇਕ ਈਮੇਲ ਐਡਰੈੱਸ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਈਮੇਲ ਤੇ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਈਮੇਲ ਕਰੋ : nishkamsewa1984@gmail.com

Beautiful Thoughts

* Waves are Inspiring, not because they rise & fall. But because each time they fall, they neve fail to rise again.
* Heart is not a dustbin to dump all the worries of your life! It is a golden pot for collection of sweet moments of your life.
* An airplane is always safe at Ground but its not made for that. So always take some meaningful risks in life to achieve great pleasure.
* Make your anger so expensive that no one can afford it...& make your happiness so cheap that people get it free from you.
* Eyes are not meant for tears & heart is not meant for fear, Never get upset, always cheer as you are the one who can make people smile for years.

With best compliments from a wellwisher

Music: An Intrinsic Talent

Narendra Kaur

Talent is a natural ability to do something well. Talent indicates capacities for above the average in a special field of human activity. Talent is especially evident in the realm of music like prodigy. The art of music is a very distinctive virtue in man. Each and everyone cannot be capable of learning music even if one wants to. Music is a God gift. Though the perfection can only be achieved by practising but natural instinct and talent is must. Not only music but all the arts are learned by the grace of God only. Aptitude is natural ability or skill of a person to learn musical techniques. It should be remembered that music is an art, which contains within it a universal appeal and an inner urge for expansion.

The ability to recognize music is quite distinct from simple pitch discrimination. It requires a mechanism which can abstract the relational properties existing in tonal combinations. Some people have a surprising inability to do this. Studies show that a person having finest ability to discriminate pitch could not recognize a simple melody.

The capacity to respond and enjoy music appears to be innate. It is our brain which offers us pleasant sensations to concentrate on sounds and to improve our ability to hear and to vocalize. For a child, when pleasant sounds and strong movements are the stimuli, many senses are alerted. The ear becomes keenly attuned; the sense of touch is activated; and the pleasant sounds and strong movements are transferred to each muscle and nerve in the child's body. The result is a deep emotional experience

Music is considered to be a fine art. As such it may be defined as an art which employs sounds (not necessarily words), combined so as to be agreeable to the ear, as a medium of expressing one's emotions and perceptions, and of creating in the hearers the emotions desired by the artist. It is the finest among the fine arts. A music artiste has a more difficult task to perform than the other artists, sculptors, painters, poets and architects because while the latter present their work to the audience in a tangible shape, music is an abstract art. With feelings expressed, the musician has to stimulate the imagination of his audience and thereby engender in them those feelings to make him understood.

For a sculpture or a painting every phase of emotions can be found in everyday life. Poetry has words by which to express it. But in the case of music, it means evolving of principles by carefully considering the effect of each note and

combination of notes. Many of the human emotions are no doubt, expressible by variations in tone of the voice, but those are difficult to catch and until very recently, they could not be definitely recorded. Indian music possesses tunes representing almost every phase of human emotions.

A musical person must have a deep understanding of musical form and structure. In fact, it is the internal tendency of a musical person to have a deep knowledge of the aesthetic contents of music. Musicality is an innate trait, which has the following phases in itself:

a. Personality
b. Sweet Timbre
c. Keen desire
d. Grasping Power
e. Creativity

a. Personality

Personality consists of various aspects of one's character. Though, by good conduct and behaviour one can develop one's personality but only to some extent. A man has his limits. While a person possessing good personality easily fetches everyone's attention. Hence personality of a musician must be appealing.

b. Sweet Timbre

A vocalist must have sweet voice; otherwise he cannot be capable of producing all the required tonic effects of music.

c. Keen Desire

A music learner must have a keen desire to learn all the technicalities of music. Say, if a person is having natural ability and even talent but he is indolent and not having any desire to learn, he cannot be a good musician. A keen desire for something leads to success.

d. Grasping Power

A musician's grasping power must be surprisingly large as he has to understand the structure of an abstract art and to perform on the stage. A perfect musician has perfect audibility also.

e. Creativity

A musician is a creative person also. Without this trait a musician cannot perform successfully. Creativity is intrinsic. The environmental training inculcates the inner talent and therefore cannot give birth to talent. Creativity exists in the depths of an artiste's mind since birth.

Gazal maestro Ghulam Ali says "If you lack talent, nothing can replace it."

Music is bestowed upon mankind by nature for influencing the inner world (spiritual) and moral characters. It is an integral part of social and cultural

life of the human beings since it is the strongest form of expression, feelings and is a powerful source of making all round development in the personality and intelligence of individuals.

Music is inherent in all of us. Music gives us pleasure when we recognize and enjoy it. In this context it is important to describe that emotional and sensuous arousal is not the entire thing rather it is aesthetics of music which takes us to ecstasy and thus the bliss. Although musical appreciation is clearly influenced by nurturing, there is evidence favouring the notion that the capacity to appreciate music is an innate trait. Musical appreciation arises spontaneously in children. Rhythm is undoubtedly the first element of music and is perhaps the first experience that an embryo undergoes with. A newly born baby has a tranquil effect with the touch of his mother's heart. Rhythm really has great significance in human's life. There are a umber of successful artistes like Sehgal,Gurdas Maan etc. who never took any formal training in music. It is the inner talent only which makes an artiste different from the other; the evolution of various gharanas being an epitome of this phenomenon. Various combinations and permutations are presented in the same raga by different artistes indicating their inner capabilities.

Lecturer in Music (V) Arya College, Pathankot
M : 9417719798

Folk Singing Style of Gurmat Sangeet Tradition
An Analytical Study

Miss Swarleen (Kaur)

Music is the Universal language. It deals with soothing and melodious voices, of instruments or human throat. Instrumental melodies called Instrumental music, whereas a soothing human voice belongs to singing. Singing is an innate part of the human experience, we all love to sing, and it's one of the greatest forms of entertainment. Singing is part & parcel of our life since the origin of society. It is a way to express ourselves through melody, rhythm and poetry. It is a powerful medium to communicate ones feelings. The singing styles developed thorough generations are identified with their poetic style or the occasion on which these are being presented are known as folk singing styles. Pitch, tone & rhythm provide the base to a singing style.

Style means fashion, format, genre, tribe or family etc. Sharing basic music elements or language is known to be a particular style of singing. The posture, breathing, emotions and volume play significant role in formatting a singing style.

Singing style: We are having a great diversity in Indian cultural tradition. It is world's largest democracy with highest number of religions, communities, sects dwelling here. All are having their own language, culture and tradition of music. So there is a huge variety in the music styles in our country. Vocal tradition of music is consisted of various singing styles. There should be some special qualities in a singing style to distinct it from other contemporary ones. The use of various elements, actively flourishing in a way provides a strong base for the origin of a singing style.

A distinctive singing style should have alike attributes with its identical musicology and theoretical base. It should be widely used and accepted in the contemporary tradition. Singing style should have its own distinctiveness. There should be individual as well as collective practise or drill (ryaaz) for the singing style. Formal or informal education must be required to attain the singing style.

Folk Music: A folk style needs whole hearted dedication and hard work of generations of centuries to figure out it. The music of the masses transmitted through their words by themselves is folk music. It is an expression of the life of a community through combination of melodious vocal, sounds, rhythm and traditional poetry. Musical folklore is folk music. Sometimes instrumental sounds remain absent from these singing styles. The traditionally typical music composed by anonymous composers is known as folk music.

Gurmat Sangeet: Sri Guru Granth Saahib is treated a living Guru by the Sikh Community. The BaaNee scripted therein Sri Guru Granth Saahib is not merely the chanting material. It is evolving a great musicological system. The use of various

music elements is unique and identical in this tradition. Gurmat Sangeet is the music-system to recite GurbaaNee. It is introduced by Sri Guru Nanak Dev Ji, the founder of the Sikh religion. The successors Gurus also followed the same tradition of music. Now a day we get musicology of Gurmat Sangeet from BaaNee, incorporated within Sri Guru Granth Saahib, in the form of headings, signs and expressions, like Raga, Mehlaa, Ghar, Dhunee, singing style and signs after each stanza of GurbaaNee.

Gurmat Sangeet involves a unique combination of poetry and music. Both the arts are flourishing independently in all the languages of the world, but are interdependent also at the stage of presentations. Music is used as a means to convey the underlying meaning of GurbaaNee, the divine poetic message only. It is not merely use to express the talent and vocabulary of the presenter, as it in practise in other Indian music traditions. And even it doesn't means that Gurmat Sangeet tradition downgrade music, but here music elements are used with such a mastery, that Keertankaar handle music with great ease and recite BaaNee, the divine message with full concentration in respect of correct pronunciation and presentation of meaning. The main aim of Gurmat Sangeet is to enlighten the inner spirit of its recital and audience. The prosodic forms of GurbaaNee, scripted with specific raga as heading and other musical signs, get the shape of singing style. Singing style means the system to recite or sing GurbaaNee.

Singing styles of Gurmat Sangeet: Gurmat Sangeet tradition is originated from Indian Music. It is but natural to spot the sings of India music within Gurmat Sangeet tradition. As far as singing styles are concerned, Gurmat Sangeet tradition propagated the melodies and singing styles with the similar nomenclature of these. There is similarity in the names of ragas as well as singing styles. We can classify the singing styles of Gurmat Sangeet tradition into two major streams. The singing styles originated from the classical tradition of Indian music can be identified as Classical singing styles and the styles chosen from the folk tradition are known as Folk singing styles. All the Guru's and BaaNeekaars preserved, propagated and enriched the treasure of Gurmat Sangeet singing styles with their talent and divine vision.

Guru Nanak Dev Ji carried out four Udasees (religious journeys) to spread the divine message. He chose to address the Sangat (audience) using their own communication tools, like dialect, language and music elements. The stress was laid down to convey the divine message in concrete, but not the intelligence of the performer or the communication tools being used. Prominence was given to Shabad, the divine poetry only and the message within. Wherever Baba Nanak went, the local singing styles and music systems were opted. A huge treasure of Gurmat Sangeet became the asset of the tradition during the tenure of Sri Guru Naanak Dev Ji, resulted inclusion of classical & folk singing styles in the tradition. Later on successor Gurus preserved & propagated the tradition on the footsteps of the founder Guru and contributed their BaaNee in different ragas and singing/poetic styles. The detail is as follows.

Guru Nanak Dev Ji (1469-1539) contributed classical melodies, the ragas (*Siree,*

Wadhans, Dhnaasree, Soohee, Bilaaval, Raamkalee, Maaroo, Bhairao), mixed version of classical melodies, the raag-parkaaras (*Gaurhee-Guaarayree, Gaurhee-DakhNee, Gaurhee-Chaytee, Gaurhee-Bairaagan, Gaurhee-Poorbee, Gaurhee-Deepkee, Gaurhee-Poorbee-Deepkee, Wadhans-DakhNee, Soohee-Kaafee, Bilaaval-DakhNee, Raamkalee-DakhNee, Maaroo-Kaafee, Maaroo-DakhNee, Basant-Hindol, Parbhatee-Bibhaas, Parbhaatee-DakhNee*) regional melodies, (*Maajh, Gaurhee, Aasaa, Sorathh, Tilang, Goojree, Tukhaaree, Saarang*), mixed version of classical & regional melodies (*Aasaa-Kaafee*) seasonal melodies (*Basant, Basant Hindol, Malhaar*) as evident from the BaaNee of Mehlaa Pehlaa, drafted therein Sri Guru Granth Saahib.

Guru Naanak Dev Ji picked Maajh, Aasaa, Goojree, Tukhaaree and Saarang melodies from folk tradition of Indian music, but he used classical melodies for folk singing styles also. He contributed Dupaday (*Aasaa*), Tipaday (*Tilang, Maaroo, Basant-Hindol*), Chaupaday (*Siree, Gaurhee, Aasaa, Goojree, Wadhans, Sorathh, Dhnasree, Tilang, Soohee, Bilaaval, Raamkalee, Maaroo, Bhairao, Basant, Saarang, Malaar, Parbhaatee, Gaurhee-Guaa-rayree, Gaurhee-DakhNee, Gaurhee-Chaytee, Gaurhee-Bairaagan, Gaurhee-Deepkee, Gaurhee-Poorbee-Deepkee, Basant-Hindol, Parbhaatee-Vibhaas*), Panchpaday (*Aasaa, Sorathh, Dhnaasree*), Ashatpadi (*Siree, Maajh, Gaurhee, Goojree, Wadhans, Soorathh, Soohee, Bilaaval, Maaroo, Bhairao, Basant, Saarang, Malaar, Parbhaatee, Gaurhee-Guaa-rayree, Gaurhee-Chaytee, Gaurhee-BairaaganN, Aasaa-Kaafee, Wandhans-DakhNee, Soohee-Kaafee, Basant-Hindol, Parbhaatee Vibhaas, Parbhaatee-DakhNee*), Paihray (*Siree*), Vaar (*Maajh, Aasaa, Malaar*), So-dar (*Aasaa*), Patti (*Aasaa*), Chhant (*Aasaa, Wadhans, Dhnaasree, Soohee, Bilaaval, Tukhaaree, Gaurhee-Poorbee, Bilaaval-DakhNee*), Aartee (*Dhnaasree*), Kuchajjee-Suchajjee (*Soohee*), Thhittee (*Bilaaval*), Sohalay (*Maaroo*), Baaraah-Maah (*Tukhaaree*), Sidh-Gost (*Raamkalee*), DakhNee Oankaar (*Raamkalee-DakhNee*) poetic/singing styles. Dupaday, Tipaday, Chaupaday, Panchpaday are supposed to be from classical styles whereas **Paihray, Vaar, So-dar, Patti, Chhant, Aartee, Kuchajjee-Suchajjee, Thhittee, Sohalay, Baarah-Maah, Din-rain are considered folk styles** of Gurmat Sangeet tradition. The culture of southern devotional tradition is depicted under Oankar BaaNee. Bhaa-ee Sazaadaa, the son of Bhaa-ee Mardaanaa Ji used to recite GurbaaNee at Kartaarpur Saahib also.

Guru Angad Dev Ji (1504-1539-1552) colonised a new town and named it Khadoor Sahib. He initiated the tradition of preservation and propagation of Shabad Keertan by appointing Rabaabis (*Bhaa-ee Sazaadaa 'son of Bhaa-ee Mardaanaa Ji', Bhaa-ee Saadoo, Bhaa-ee Baadoo, Bhaa-ee Sattaa and Bhaa-ee Balvand*) for daily Keertan performances, introduced by the founder Guru Naanak Dev Ji. He contributed BaaNee in 'slok' style under eight ragas already used by Guru Naanak Dev Ji (*Siree, Maajh, Aasaa, Sorathh, Soohee, Raamkalee, Maaroo and Saarag*). The slokas of Guru Angad Dev Ji are scripted in Sri Guru Granth Saahib under various Vaars. Slokas are used as a part and parcel of Vaar singing style. **So slok**

itself is a BaaNee in the folk tradition. During the tenure of Guru Angad Dev Ji singing elements of Rabaabis supplemented the tradition of Shabad Kirtan.

Guru Amardass Ji (1479-1552-1574) colonised Goindvaal Saahib. Sirandaa, the first and exclusive instrument designed and crafted by Guru Amardaas Ji was introduced in Sikh Kirtan tradition. He encouraged reciting BaaNee Kirtan at different ceremonies of Sikh way of life. Guru Raamdaas Ji introduced Shabad Keertan on the occasion social gatherings on the eve of various festivals also. Bhaa-ee PaaNdhaa and Bhaa-ee Bulla were inducted as Rabaabi Kirtankaar. Guru Amardaas Ji recited BaaNee under 17 Mukh Raagas (*Siree, Maajh, Aasaa, Goojree, Bihaagrhaa, Wadhans, Sorathh, Dhnaasree, Soohee, Bilaaval, Raamkalee, Maaroo, Bhairau, Basant, Saarag, Malaar and Prabhaatee*) and six Raag Parkaars (*Gaurhee Gu-aarayree, Gaurhee-BairaagaN, Gaurhee-Poorbee, Aasaa-Kaafee, Basant-Hindol and Prabhaatee-Vibhaas*) using the melodies already existing in the Gurmat Sangeet traditional.

He contributed Paday (*Goojree*), Tipaday (*Bhairau*), Chaupaday (*Siree, Aasaa, Goojree, Wadhans, Sorathh, Dhanaasree, Maaroo, Basant, Malaar, Parbhaatee, Gaurhee-Guaarayree, Gaurhee-BairaagaN, Aasaa-Kaafee and Basant-Hindol*), Panchpaday (*Aasaa, Maaroo, Bhairau, Basant and Malaar*), Ashtpadee (*Siree, Maajh, Aasaa, Goojree, Wadhans, Sorathh, Soohee, Bilaaval, Raamkalee, Maaroo, Bhairau, Saarag, Malaar, Gaurhee-Guaarayree, Aasaa-Kaafee and Prabhaatee-Bibhaas*), Vaar (*Goojree, Soohee, Raamkalee and Maaroo*), Vaar-Sat (*Bilaaval*), Chhant (*Wadhans, Soohee and Gaurhee-Poorbee*), Patti (*Aasaa and Goojree,*), Sohlay (*Maaroo*), AllaahuNi-aaN (*Wadhans*), Anand-Saahib (*Raamkalee*).

Guru Amar Daas Ji contributed Vaar, Vaar-sat, Chhant, Patti, Sohlay and AlaahuNi-aa(N) folk prosodic/singing styles in his BaaNee.

Guru Raam Daas Ji (1534-1574-1584) initiated the construction of Sri Amritsar Saahib, which was latterly completed by his son, the fifth Guru Arjan Dev Ji. He used 30 Mukh Raagas (*Siree, Maajh, Gaurhee, Aasaa, Goojree, Dayvgandhaaree, Bihaagrhaa, Wadhans, Sorathh, Dhanaasree, Jaitsree, Todee, Bairaarhee, Tilang, Soohee, Bilaaval, Gond, Raamkalee, Nat-Naaraain, Maalee-Gaurhaa, Maaroo, Tukhaaree, Kaydaaraa, Bhairau, Basant, Saarag, Malaar, Kanhrhaa, Kali-aan and Prabhaatee*) and Ten Raag Prakaaras (*Gaurhee-Guaarayree, Gaurhee-BairaagaN, Gaurhee-Poorbee, Gaurhee-Maajh, Aasaa-Kaafee, Aasaavaree, Nat, Bilaaval-Mangal, Kaliaan-Bhopaalee and Prabhaatee-Bibhaas*) in his BaaNee. He introduced ten new Raagas (*Dayvgandhaaree, Jaytsree, Bairaarhee, Todee, Gond, Nat-Naaraa-in, Maalee-Gaurhaa, Kaydaaraa, Kaanrhaa, KaliaaN*) and four Raag Parkaars (*Gaurhee-Maajh, Aasaavaree, Nat and KaliaaN-Bhopaalee*) in Gurmat Sangeet tradition. Guru Raam Daas Ji contributed Dupaday (*Dayvgandhaaree, Dhanaasree, Todee, Bairaarhee, Tilang, Saarag, Kaanhrhaa, Aasaavaree and Kali-aan-Bhopaalee*), Chaupaday (*Siree, Maajh, Aasaa, Goojree, Wadhans, Sorathh, Dhanaasree, Jaitsree, Todee, Bilaaval, Gond, Raamkalee, Maalee-Gaurhaa, Maaroo, Kaydaaraa, Bhairau, Basant, Saarag, Malaar, Kaanhrhaa, Kali-aan,*

Prabhaatee, Soohee, Gaurhee-Guaarayree, Gaurhee-BairaagaN, Gaurhee-Poorbee, Gaurhee-Maajh, Aasaa-Kaafee and Preabhaatee-Bihaas), Panchpaday (*Aasaa, Sorathh, Raamkalee, Maaroo and Saarag*), Chhipaday (*Wadhans*), Ashatpadee (*Maajh, Goojree, Bilaaval, Basant, Kaanhrhaa, Kali-aaN, Sooee and Nat*), Paiharay (*Siree*), Chhant (*Siree, Aasaa, Bihaagrhaa, Wadhand, Dhanaasree, Tukhaaree, Soohee and Bilaaval-Mangal*), VaNjaaraa (*Siree*), Vaar (*Siree, Gaurhee, Bihaagrhaa, Wadhand, Sorathh, Bilaaval, Saarag and Kaanhraa*), Ghorhee-aa(N) (*Wadhans*), Sohlay (*Maaroo*) and Parhtaal (*Bilaaval, Nat-Naaraa-in, Saarag, Malhaar and Kaanhrhaa*) as prosodic forms and singing styles. **Guru Raam Daas Ji propagated Paiharay, Chhant, VaNjaaraa, Vaar, Ghoorhee-aa(N) and Sohalay folk styles in his BaaNee.**

Guru Arjan Dev Ji (1563-1581-1606) set the regular tradition of Shabad Keertan at Sri Harimandir Saahib. He collected the BaaNee of his predecessors Guru's, contemporary saits & seers and compiled it on the basis of Raagas used in the form of 'Adi Grantha' and placed the Granthaa in the central shrine of Sri Harimandir Saahib. He appointed Baba Budha Ji, the first head granthi of Sri Harimandir Sahib. Bhaa-ee Satta & Balwand was the first duo to perform Keertan at Sri Harimanir Sahib. Guru Arjan Dev initiated performance of daily Keertan Chauki tradition at Sri Harimandir Sahib. He picked 30 Mukh ragas (*Siree, Maajh, Gaurhee, Aasaa, Goojree, Dayvgandhaaree, Bihaagrhaa, Wadhans, Sorathh, Dhanaasree, Jaitsree, Todee, Bairaarhee, Tilang, Soohee, Bilaaval, Gond, Raamkalee, Natnaaraa-in, Maaleegaurhaa, Maaroo, Tukhaaree, Kaydaaraa, Bhairau, Basant, Saarag, Malaar, Kaanhrhaa, Kali-aan and Prabhaatee*) and 14 raag prakaaras (*Gaurhee-Guaarayree, Gaurhee-Chaytee, Gaurhee-BairaagaN, Gaurhee-Poorbee, Gaurhee-Maalwaa, Gaurhee-Maajh, Gaurhee-Maalaa, Aasaa-Kaafee, Aasaavaree-sudhang, Aasaavaree, Nat, Basant-Hindol, Prabhaatee-Bibhaas and Bibhaas-Prabhaatee*).

Guru Arjan Dev Ji recited BaaNee in the prosodic/singing forms of Dupaday (*Aasaa, Goojree, Dayvgandhaaree, Dhanaasree, Jaitsree, Todee, Bairaarhee, Tilang, Bilaaval, Raamkalee, Natnaaraa-in, Maaleegaurhaa, Maaroo, Kaydaaraa, Bhairau, Saarag, Malaar, Kaanrhaa, Kaliaan, Gruhree-Chaytee, Aasaavaree, Aasaavaree-Sudhang and Nat*), Tipaday (*Aasaa, Goojree, Wadhans, Dhanaasree, Tilang, Bhairau, Aasaavaree and Nat*), Chaupaday (*Siree, Maajh, Gaurhee, Aasaa, Goojree, Bihaagrhaa, Wadhans, Sorathh, Dhanasree, Jaitsree, Todee, Tilang, Bilaaval, Gond, Maaleegaurhaa, Bhirau, Basant, Saarag, Malaar, Kaanrhaa, Prabhaatee, Gaurhee-Guaarayree, Gaurhee-Chaytee, Gaurhee-Poorbee, Gaurhee-Maalvaa, Gaurhee-Maalaa, Aasaa-Kaafee, Basant-Hindol and Prabhaatee-Bibhaas*), Panchpaday (*Aasaa, Goojree, Wadhans, Sorathh, Gaurhee-BairaagaN and Gaurhee-Maajh*), Ashatpadee (*Siree, Maajh, Gaurhee, Aasaa, Sorathh, Dhanasree, Soohee, Maaroo, Bhairau, Basant andSaarag*), Paihray (*Siree*), Chhant (*Siree, Gaurhee, Aasaa, Bihaagrhaa, Wadhans, Dhanaasree, Jaitsree, Soohee, Bilaaval, Raamkalee, Tukhaaree, Kaydaaraa, Saarag, Malaar, Kaanrhaa and Gaurhee-BairaagaN*), DakhNaa (*Siree*), Baarah-Maah (*Maajh*), Din-RaiN (*Maajh*), Baavan-Akhree (*Gaurhee*), Parhtaal (*Aasaa, Dhanaasree, Soohee, Bilaaval, Raamkalee, Natnaaraa-*

in, Bhairau, Saarag, Malaar, Prabhaatee-Bibhaas), Vaar (*Goojree, Jaitsree, Raamkalee, Maaroo and Basant*), Anjali (*Maaroo*), Sohlay (*Maaroo*).

He contributed Paiharay, Chhant, DakhNaa, Baarah-Maah, Din-RaiN, Baavan-Akhree, Anjalee and Sohlay as folk prosodic/singing styles.

Guru Teg Bahaarar (1621- 1664-1675) introduced raag Jaijaavantee to Gurmat Sangeet tradition. He used 15 Mukh ragas (*Gaurhee, Aasaa, Dayvgandhaaree, Bihaagrhaa, Sorathh, Dhanaasree, Jaitsree, Todee, Tilang, Bilaaval, Raamkalee, Maaroo, Basant, Saarag and Jaijaavantee*), and two raag prakaaras (*Tilang-Kaafee and Basant-Hindol*) in his BaaNee.

Guru Teg Bahaadar Saahib used Dupaday (*Gaurhee, Aasaa, Dayvgandhaaree, Sorathh, Dhanaasree, Jaitsree, Todee, Tilang, Bilaaval, Saarag, Jaijaavantee, Tilang-Kaafee and Basant-Hindol*), Tipaday (*Bihaagrhaa, Sorathh, Tilang, Raamkalee and Basant*) and Panchpaday (*Maaroo*) prosodic/singing forms. He didn't use any folk style.

Lecturer In Music, Guru Hargobind Sahib Khalsa Girls College, Karhali Sahib

HELP NEEDY

SHARE THE BLESSINGS

HELP NEEDY

● TO LIVE LONG
LEAD NATURAL LIFE

● TO LIVE MEANINGFULL LIFE
JOIN TEAM HELP NEEDY

● TO LIVE FOR EVER
DONATE

● BLOOD ● EYES ● TISSUES ● ORGANS ● WHOLE BODY

A UNIQUE GIFT OF LIFE

AN ISO 9001 - 2000 CERT. TRUST

SEWAKS' Charitable Trust (Regd.)

Regd. Office : SCO 1104 - 05, First Floor, Sector 22-B, Chandigarh-160 022

Tele : 93161-36238, 98786-36268, 98141-01806

E-mail : sewaks@sewaks-helpneedy.com, website : www.sewaks-helpneedy.com

B.O. : 2477, 15TH LANE, DASMESH NAGAR, GILL ROAD, LUDHIANA PH.: 2490820, MOB.: 98156-18154

TRUST CENTRE HARYANA : Sewaks' Sewa Centre, Lal Kothi, Village Behlon, Morni Hills, Panchkula

TRUST CENTRE PUNJAB : Medical Sewa Centre, Village Jhanjeri, P.O. Landran, Tehsil Kharar, Distt. S.A.S Nagar

ASSOCIATES : Gurmat Parsar Medical Sewa Centre, Mundi Kharar, Distt. S.A.S. Nagar (Punjab)

ASSIST-HELP : Like minded Charitable Institutes having similar Aims & Objects

IN THE SERVICE OF HUMANITY. SINCE 1994

ਪੰਜਾਬ ਸੰਗੀਤ ਰਤਨ ਐਵਾਰਡ-2011

ਸਨਮਾਨ ਪੱਤਰ

ਸਿੰਘ ਬੰਧੂ ਸ. ਤੇਜਪਾਲ ਸਿੰਘ

ਭਾਰਤੀ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਉੱਤੇ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਗਾਇਕ ਸਿੰਘ ਬੰਧੂ ਸ: ਤੇਜਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਆਪਣੀ ਵਿਲੱਖਣ ਪਛਾਣ ਬਣਾ ਕੇ ਸਮੂਹ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਮਾਣ ਵਧਾਇਆ ਹੈ। ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਵੀਰ ਸ੍ਰੀ ਜੀ. ਐੱਸ. ਸਰਦਾਰ ਅਤੇ ਇੰਦੌਰ ਘਰਾਣੇ ਦੇ ਪਦਮ ਭੂਸ਼ਣ ਉਤਸਾਦ ਅਮੀਰ ਖਾਂ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲੋਂ ਵਿਧੀਗਤ ਘਰਾਣੇਦਾਰ ਤਾਲੀਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਆਪਣੀ ਸੰਗੀਤ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਆਰੰਭ, ਆਪ ਨੇ ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ, ਗੁੜਗਾਂਓਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਧਿਆਪਕ ਵਜੋਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਗਾਇਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਭਰਾਤਾ ਸ. ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਸ਼ਾਤਸਰੀ ਗਾਇਕ ਜੋੜੀ ਸਿੰਘ ਬੰਧੂ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਏ। ਪ੍ਰਸਾਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਟਾਪ ਗਰੇਡ ਕਲਾਕਾਰ ਸ: ਤੇਜਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੰਗੀਤ ਸੰਮੇਲਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਗਾਇਨ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ।

ਟੀ. ਵੀ. ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਅਤੇ ਫਿਲਮਾਂ ਵਿਚ ਪਿੱਠਵਰਤੀ ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਗਾਇਨ ਦੁਆਰਾ ਆਪ ਨੇ ਭਰਪੂਰ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਟੀ. ਵੀ. ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਗਾਵਹੁ ਸਾਚੀ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਗੋਵਿੰਦ ਨਿਹਲਾਨੀ ਦੀ ਫਿਲਮ ਤਮਸ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਖਿਆਤ ਹਨ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਗਾਵਹੁ ਸਾਚੀ ਬਾਣੀ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਪਿਚ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਮਿਆਰ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਵੱਖ ਵੱਖ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ, ਪ੍ਰਸਾਰ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਆਪ ਦੀ ਸੰਗੀਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗ ਵਜੋਂ ਸਰਗਰਮ ਭੂਮਿਕਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸ: ਤੇਜਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਿਆਰੀ ਖੋਜ ਭਰਪੂਰ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਦਿਸ਼ਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਉਸਤਾਦ ਅਮੀਰ ਖਾਂ : ਲਾਈਫ ਐਂਡ ਕੰਪੋਜੀਸ਼ਨਜ਼ ਅਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਰਚਿਤ ਪੁਸਤਕ ਵਿਧੀਵੱਤ ਸੰਗੀਤ ਸਿਕਸ਼ਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸ਼ਿਸ਼ ਮੰਡਲ ਵਿਚੋਂ ਆਪ ਨੇ ਸੰਗੀਤ ਜਗਤ ਨੂੰ ਕਈ ਨਾਮਵਰ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਗਾਇਕ ਤੇ ਅਧਿਆਪਕ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੇ ਸ: ਤੇਜਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਲੱਖਣ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦੇ ਗੌਰਵ ਵਜੋਂ ਅਨੇਕ ਮਾਣ ਸਨਮਾਨ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੰਗੀਤ ਨਾਟਕ ਅਕੈਡਮੀ ਵਲੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੁਰਸਕਾਰ, ਮਨਿਸਟਰੀ ਆਫ ਕਲਚਰ ਦੁਆਰਾ ਫੈਲੋਸ਼ਿਪ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਨ।

ਡਾ. ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ
ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਤੇ ਮੁਖੀ
ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਚੇਅਰ-ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿਭਾਗ

ਡਾ. ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ
ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ
ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ

ਸੁਰ ਲਿਪੀ

ਜਬਰਜੰਗ ਸਿੰਘ

ਰਾਗ	:	ਮਾਝ	ਜਾਤੀ	:	ਔੜਵ – ਸੰਪੂਰਨ
ਥਾਟ	:	ਖਮਾਜ	ਵਾਦੀ ਸੁਰ	:	ਰਿਸ਼ਭ (ਰੇ)
ਸੁਰ	:	ਦੋਵੇਂ ਗੰਧਾਰ (ਗੁ, ਗ) ਦੋਵੇਂ ਨਿਸ਼ਾਦ (ਨੁੀ, ਨੀ) ਬਾਕੀ ਸ਼ੁਧ	ਸੰਵਾਦੀ ਸੁਰ	:	ਪੰਚਮ (ਪ)
ਵਰਜਿਤ ਸੁਰ	:	ਆਰੋਹ ਵਿੱਚ ਧੈਵਤ, ਗੰਧਾਰ (ਧ, ਗ)	ਸਮਾਂ	:	ਰਾਤ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਹਿਰ
ਆਰੋਹ	:	ਸ ਰੇ, ਮ ਪ, ਨੀ ਸਂ	ਅਵਰੋਹ	:	ਸਂ ਨੁੀ ਧ ਪ, ਧ ਮ ਗ ਮ, ਰੇ ਪ ਗੁ ਰੇ ਗੁ ਸ ਰੇ ਨ਼ੀ ਸ
ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੁਰ ਸੰਗਤੀ	:	ਪ, ਧ ਮ ਗ ਮ, ਰੇ ਪ, ਮ ਗੁ ਰੇ, ਗੁ ਸ ਰੇ ਨ਼ੀ ਸ			

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
ਸਥਾਈ :															
	ਰੇ	ਪ	ਪ	ਗੁ	ਗੁ	ਰੇ	ਰੇ	–	ਗੁ	ਸ	ਸ	ਰੇ	ਨ਼ੀ	ਸ	ਸ
	ਹਰਿ	ਹ	ਰਿ	ਨਾ	S	ਮ	ਮੈ	S	ਹਰਿ	ਮ	ਨ	ਪਾ	S	ਇਆ	S
–	ਰੇ	ਪ	ਪ	ਗੁ	ਗੁ	ਰੇ	ਰੇ	–	ਗੁ	ਸ	ਸ	ਰੇ	ਨ਼ੀ	ਸ	ਸ
S	ਵਡ	ਭਾ	S	ਗੀ	S	ਹ	ਰਿ	S	ਨਾ	ਮ	ਧਿ	ਆ	S	ਇਆ	S
–	ਸ	ਸ	ਰੇ	ਨ਼ੁੀ	ਧ਼	ਪ਼	ਪ਼	–	ਮ਼ਪ਼	ਨ਼ੀ	ਨ਼ੀ	ਸ	ਸ	ਸ	ਸ
S	ਗੁਰਿ	ਪੂ	S	ਰੈ	S	ਹ	ਰਿ	S	ਨਾਮ	ਸਿ	ਧ	ਪਾ	S	ਈ	S
ਰੇ	ਰੇ	ਪ	ਪ	ਗੁ	ਗੁ	ਰੇ	ਰੇ	–	ਗੁ	ਗੁ	ਸ	ਰੇ	ਨ਼ੀ	ਸ	ਸ
ਕੋ	ਵਿਰ	ਲਾ	S	ਗੁ	ਰ	ਮ	ਤਿ	S	ਚ	ਲੈ	ਜੀ	ਉ	S	S	S
ਅੰਤਰਾ :															
ਰੇ	ਰੇ	ਮ	ਮ	ਪ	ਪ	ਪ	ਪ	–	ਰੇਰੇ	ਮ	ਮ	ਪ	ਪ	ਪ	ਪ
ਮੈ	ਹਰਿ	ਹ	ਰਿ	ਖ	ਰ	ਚ	S	S	ਲਇਆ	ਬੰ	ਨਿ	ਪ	S	ਲੈ	S
ਨੀ	ਨੀ	ਨੀ	ਨੀ	ਸ	ਸ	ਸ	ਸਰੇ	–	ਨੁੀ	ਨੁੀ	ਨੁੀ	ਧ	ਧ	ਪ	ਪ
ਮੇਰਾ	ਪ੍ਰਾ	ਣ	ਸ	ਖਾ	S	ਈ	SS	S	ਸਦਾ	ਨਾ	ਲਿ	ਚ	S	ਲੈ	S
–	ਧ	ਧ	ਧ	ਧ	ਧ	ਧ	ਧ	–	ਮ	ਮ	ਗ	ਮ	ਮ	ਮ	ਮ
S	ਗੁਰਿ	ਪੂ	S	ਰੈ	S	ਹ	ਰਿ	S	ਨਾ	ਮ	ਦਿ	ੜਾ	S	ਇਆ	S
ਰੇ	ਰੇ	ਪ	ਪ	ਗੁ	ਗੁ	ਰੇ	ਰੇ	–	ਗੁ	ਗੁ	ਸ	ਰੇ	ਨ਼ੀ	ਸ	ਸ
ਹਰਿ	ਨੇਹ	ਚ	ਲੁ	ਹ	ਰਿ	ਧ	ਨੁ	S	ਪ	ਲੈ	ਜੀ	ਉ	S	S	S
×				2				0				3			

ਰਾਗੁ ਮਾਝ ਚਉਪਦੇ ਘਰੁ ੧ ਮਹਲਾ ੪

Raag Maajh, Chau-Padas, First House, Fourth Mehl:

ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਮੈ ਹਰਿ ਮਨਿ ਭਾਇਆ ॥

The Name of the Lord, Har, Har, is pleasing to my mind.

ਵਡਭਾਗੀ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ॥

By great good fortune, I meditate on the Lord's Name.

ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਹਰਿ ਨਾਮ ਸਿਧਿ ਪਾਈ ਕੋ ਵਿਰਲਾ ਗੁਰਮਤਿ ਚਲੈ ਜੀਉ ॥੧॥

The Perfect Guru has attained spiritual perfection in the Name of the Lord. How rare are those who follow the Guru's Teachings. ||1||

ਮੈ ਹਰਿ ਹਰਿ ਖਰਚੁ ਲਇਆ ਬੰਨਿ ਪਲੈ ॥

I have loaded my pack with the provisions of the Name of the Lord, Har, Har.

ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਾਣ ਸਖਾਈ ਸਦਾ ਨਾਲਿ ਚਲੈ ॥

The Companion of my breath of life shall always be with me.

ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਦਿੜਾਇਆ ਹਰਿ ਨਿਹਚਲੁ ਹਰਿ ਧਨੁ ਪਲੈ ਜੀਉ ॥੨॥

The Perfect Guru has implanted the Lord's Name within me. I have the Imperishable Treasure of the Lord in my lap. ||2||

ਹਰਿ ਹਰਿ ਸਜਣੁ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਰਾਇਆ ॥

The Lord, Har, Har, is my Best Friend; He is my Beloved Lord King.

ਕੋਈ ਆਣਿ ਮਿਲਾਵੈ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਣ ਜੀਵਾਇਆ ॥

If only someone would come and introduce me to Him, the Rejuvenator of my breath of life.

ਹਉ ਰਹਿ ਨ ਸਕਾ ਬਿਨੁ ਦੇਖੇ ਪ੍ਰੀਤਮਾ ਮੈ ਨੀਰੁ ਵਹੇ ਵਹਿ ਚਲੈ ਜੀਉ ॥੩॥

I cannot survive without seeing my Beloved. My eyes are welling up with tears. ||3||

ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਤ੍ਰੁ ਮੇਰਾ ਬਾਲ ਸਖਾਈ ॥

My Friend, the True Guru, has been my Best Friend since I was very young.

ਹਉ ਰਹਿ ਨ ਸਕਾ ਬਿਨੁ ਦੇਖੇ ਮੇਰੀ ਮਾਈ ॥

I cannot survive without seeing Him, O my mother!

ਹਰਿ ਜੀਉ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਹੁ ਗੁਰੁ ਮੇਲਹੁ ਜਨ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਧਨੁ ਪਲੈ ਜੀਉ ॥੪॥੧॥

O Dear Lord, please show Mercy to me, that I may meet the Guru. Servant Nanak gathers the Wealth of the Lord's Name in his lap. ||4||1||

Communication Centre
Formal Restaurants
Exhibition Rooms
Accommodation
Informal Eating
Tours & Travels
Conferencing
Floral Shop

THE AROMA

Premium Event Centre
Millennium Centre
Deliberations
Abhinandan
Exporama
Mind Set
Art Craft

Sector: 22 - C, Chandigarh,
Ph.: 2700045-48 **Fax :** 0172-2700051
E-mail : hotelaroma@glide.net.in
Website : www.hotelaroma.com

ਬੀਬੀ ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ ਖਾਲਸਾ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਸੀਨੀਅਰ ਫੈਲੋਸ਼ਿਪ
ਸਨਮਾਨ ਪੱਤਰ
ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤਾਚਾਰੀਆ ਪ੍ਰੋ. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ

ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਰਪਿਤ ਪ੍ਰੋ. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਵਿਲੱਖਣ ਗਾਇਨ ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਕੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਖਿਆਤ ਸੰਗੀਤਾਚਾਰੀਆ ਹਨ। ਆਪ ਨੇ ਨਿਰੰਤਰ ਕਈ ਵਰ੍ਹੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਉਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਉਸਤਾਦਾਂ ਤੋਂ ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਬਤੌਰ ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਗਾਇਨਾਚਾਰੀਆ ਆਪ ਨੇ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਅਣਥੱਕ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਗਰਲਜ਼ ਕਾਲਜ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਤੋਂ 1988 ਵਿਚ ਬਤੌਰ ਮੁਖੀ, ਸੰਗੀਤ ਵਿਭਾਗ ਸੇਵਾ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਅਕਾਦਮੀ, ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ। ਆਪ ਦੇ ਅਨੇਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਸਾਰ ਭਾਰਤੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਗੀਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਆਪ ਪਿਛਲੇ ਤੀਹ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਬਤੌਰ ਸੰਗੀਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹਨ। ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਦਰਬਾਰ ਆਯੋਜਤ ਕਰਨ, ਤੰਤੀ ਸਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪੁਨਰ ਸੁਰਜੀਤੀ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਦੇ ਮਿਆਰ ਉਚਾ ਚੁਕਣ ਲਈ ਆਪ ਦੇ ਯਤਨ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੰਗੀਤ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਪ ਦੀਆਂ ਦੋ ਪੁਸਤਕਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੰਗੀਤ ਦਰਪਣ ਭਾਗ - ਪਹਿਲਾ, ਦੂਜਾ, ਤੀਜਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਸੰਗੀਤ ਦਰਪਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਕਬੂਲ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਆਪ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਰਾਗ ਦਰਬਾਰਾਂ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦਰਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕੀਤੀ।

ਆਪ ਦੇ ਵਿਲੱਖਣ ਯੋਗਦਾਨ ਹਿਤ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਸਮੇਤ ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਕਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਾਨ ਸਨਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਿਆ ਹੈ।

2008 ਵਿਚ ਸੰਗੀਤ ਨਾਟਕ ਅਕੈਡਮੀ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਲੋਂ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵੱਡਮੁਲੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਹਿਤ ਨੈਸ਼ਨਲ ਐਵਾਰਡ ਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਅੱਜ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਚੇਅਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਰਬਾਬੀ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸੰਗੀਤ ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਵਸਰ 'ਤੇ ਮਿਤੀ 4 ਮਾਰਚ, 2011 ਨੂੰ ਸਾਲ 2011-12 ਲਈ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤਾਚਾਰੀਆ ਪ੍ਰੋ. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਬੀਬੀ ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ ਖਾਲਸਾ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਸੀਨੀਅਰ ਫੈਲੋਸ਼ਿਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਡਾ. ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ
ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਤੇ ਮੁਖੀ
ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਚੇਅਰ - ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਵਿਭਾਗ

ਡਾ. ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ
ਵਾਈਸ-ਚਾਂਸਲਰ
ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ

Postal Regd. No. G/CDH/0045/2009-10 RNI Regd. No. 46788/89 ISSN 0972-2335